

(Karl Robert Brotherus, *Valtio ja valtionuskonto*. Ylioppilaiden keskusteluseuran julkaisu N:o 1. Kustannusosakeyhtiö Otavan kirjapaino, Helsinki 1910.

Julkaistu uudelleen kokoelmassa *Siveysoppi ja uskonnonopetus. Katsomus-, koulutus- ja kulttuuripoliittinen kiista 1900-luvun alussa*. Toim. Tuukka Tomperi. *Filosofia.fi*, Eurooppalaisen filosofian seura ry, Tampere 2013. (<<http://filosofia.fi/siveysoppi>>)

K. R. Brotherus

Valtio ja valtionuskonto

I. Tietoja historiasta ja olosuhteista ulkomailla... 1	1
II. Vähän käsitteellistä selvitystä..... 6	6
III. Periaatteellisia näkökohtia..... 11	11
IV. Valtio ja kirkko..... 21	21
V. Teologinen tiedekunta..... 34	34
VI. Uskonnonopetus..... 39	39
VII. Pyhä- ja lepopäivät..... 46	46
VIII. Jälkikatsaus..... 52	52

I. Tietoja historiasta ja olosuhteista ulkomailla.

1. Uskonpuhdistus toi mukanaan uuden periaatteen valtion ja kirkon välisiin suhteisiin, nim. valtiokirkkoperiaatteen. Augsburgin uskonrauhassa v. 1555 päätettiin, että Saksan eri valtioissa alamaisten uskonto oli riippuva ruhtinaista ja heidän uskonnostaan. Tämä vaatimus tehtiin nimenomaan protestanttiselta taholta.

Alkujaan uskonpuhdistus epäilemättä oli ollut tähdättynä sitä kaavamaisuutta ja muotoihin jähmettymistä vastaan, jota katolinen kirkko edusti. Useat Lutherin lausunnot viittaavat siihen, että hänen käsityksensä mukaan tosi uskonnollisuus oli

kätkettynä yksilöihin itseensä, inhimilliseen omaantuntoon eikä riippunut ulkonaisista teoista tai muista muotoseikoista. Mutta kuitenkin ei ollut niin, että uskonpuhdistus olisi mukanaan tuonut uskonnonvapauden. Kaukana siitä. Ainoastaan katolinen kirkko joutui alakynteen. Ja kun muistamme, että kautta keskiajan oli vallinnut kilpailu vallasta paavikirkon ja eri valtakuntain päämiesten, s. o. valtioiden välillä, silloin käsitämme, kuinka oli mahdollista, että protestanttisessa liikkeessä piilevistä uskonnonvapausaatteista huolimatta sen ulkonaisiin kirkollisiin oloihin aiheuttama muutos varsinaisesti

1

oli se, että valtio tuli paavin sijaan, s. o. että kirkko protestanttisissa maissa joutui valtiovallan käsiin.

Ruotsi-Suomeenkin uskonpuhdistus toi valtiokirkkojärjestelmän. Kustaa Vaasa ja Kaarle IX, siis kaksi valtiomahdin edustajaa, turvasivat uuden opin voiton Ruotsissa. Upsalan kokouksessa v. 1593 määrättiin, että evankelis-luterinen uskonoppi oli oleva valtionuskonto. Siinä kiellettiin muiden uskontojen harjoittaminen ja säädettiin, että vieraan uskonnon tunnustajat eivät saaneet olla valtion viroissa. Valtion uusi suhde kirkkoon asetti valtion velvollisuudeksi kirkon asioista ja järjestyksestä huolehtimisen. Aika ajoin ilmestyiikin julistuksia, jotka koskivat kirkkoa, ja kauan aikaa suunniteltiin yleistä kirkkolakia, jommoisen vihdoinkin Kaarle XI v. 1686 julisti valtion kirkolle.

Yllämainitussa kirkkolaissa Ruotsin kuningas, ollen tässä asemassaan samalla kirkon päämiehenä, säätää kirkon uskonnon sekä muuta, joka kuuluu seurakuntain ja kirkon järjestykseen ynnä jumalanpalveluksen toimittamiseen. Tämä kirkkolaki on Suomessa ollut voimassa siihen saakka, kunnes v. 1869 julistettu uusi kirkkolaki joutui noudatettavaksi. Viimemainittu nykyään voimassa oleva kirkkolaki on merkinnyt suurta edistystä kirkon ja valtion välisissä suhteissa. Evankelis-luterisessa kirkossa oli aika ajoin, etenkin pietistisen liikkeen kukoistuskaudella 1800-luvun alkupuolella, ilmaantunut pyrkimys vapautumiseen valtion kahleista. Ennen nykyisen kirkkolakimme ilmestymistä ei oikeastaan kirkkoa erityisenä laitoksena ollut olemassakaan, uusi kirkkolaki sen vasta loi. Nyt on kirkolla itsenäisemmät hallinnolliset organit ja ennen kaikkea on sillä oma edustuslaitoksensa, kirkolliskokous-

2

set, joilla on tärkeitä tehtäviä uskonnon hoidon alalla ja joiden päätöksistä, jopa alotteestakin itse kirkkolain edelleen kehittäminen ja muuttaminen riippuvat. Kirkkolaki itse on, joskin valtiollisessa lainsäädäntöjärjestyksessä syntyneenä, koetettu laatia sellaiseen muotoon, että sen määräykset voidaan ajatella kirkosta itsestään lähteneiksi. Kirkon täydelliseen riippumattomuuteen valtiosta on kuitenkin vielä hyvin pitkä askel.

Voisi luulla, että valtiovallan yliherruus evankelisluteriseen kirkkoon nähden on viimeainitulle ollut suureksi haitaksi. Kuinka lieneekään, joka tapauksessa on valtiokirkkojärjestelmä edesmenneinä aikoina tietänyt kirkon opin etujen innokasta jopa ankarata suojelemista muita uskontoja ja kirkon omassakin keskuudessa ilmenneitä uskonnollisia suuntia vastaan. Niin, onpa kirkolla ollut perin suuri vaikutus Ruotsin valtakunnan sekä myöhemmin, uuden kirkkolain ilmestymisen jälkeenkin, Suomen yleiseen lainsäädäntöön, etenkin sen kautta, että yksi sääty, Suomessa vuoteen 1906 saakka, on ollut pääasialliselta kokoonpanoiltaan papistoa edustava. Valtioirkkon oppia on siinä määrin suojeltu, että uskonnonvapautta ei meillä vielääkään ole. 1800-luvulta asti on lukuisissa asetuksissa, etenkin seuraavalta vuosisadalta ja m. m. juuri 1686 vuoden kirkkolaissa, ankarilla rangaistusmääräyksillä ollut kielletty harjoittamasta muuta uskontoa maassa. V. 1726 ilmestyneessä n. s. konventikkeliplakaatissa kiellettiin yksityisissä huoneistoissa omin luvin kokoontumasta ja olemasta yhdessä hartauden ja varsinkin jumalanpalveluksen harjoittamiseksi. Ja kun vihdoin v. 1781 säädettiin n. s. uskonnonvapauslaki, niin sekin koski vain maahan muuttaneita muukalaisia ja heidän jälke-

3

läisiään, sillä evankelis-luterisesta kirkosta luopuminen oli edelleen kielletty. Vasta nykyinen vuoden 1869 kirkkolakimme sallii siirtymisen muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin, mutta v. 1889 ilmestynyt eriuskolaislaki on vain protestanttisia yhdyskuntia varten säädetty. Muita ei saa maahan perustaa eikä evankelis-luterisesta kirkosta saa vapaasti erota.

Eriuskolaislain nojalla on maassamme nykyään joku määrä metodistisia ja baptistisia yhdyskuntia, 1910 vuoden valtiokalenterin mukaan edellisiä 8 ja jälkimäisiä 11.

Suomen valtio on siihen asemaan nähden, joka evankelis-luterisella kirkolla edelleen 1869 vuoden kirkkolaista huolimatta maassamme on, katsottava sellaiseksi, jossa vallitsee valtiokirkkojärjestelmä. Tämä seikka ynnä se, että maassamme ei ole uskonnonvapautta, ja monet muut sisältävät edelleen sen, että valtiolaitostamme on sanottava tunnustukselliseksi. Valtiomme on, kuten uskonnonlainsäädäntömme historiasta sekä nykyisestä lainsäädännöstämme selviää, ennen kaikkea kristitty valtio, joka eniten suosii protestanttista suuntaa sekä pitää evankelis-luterista tunnustusta omana uskontunnustuksenaan.

2. Muissa maissa on valtion ja kirkon tai kirkkojen suhde muodostunut eri lailla. Tässä kirjassessa ei ole syytä yhtäjaksoisesti esittää millä kannalla asiat itsekussakin maassa ovat.¹ Huomautamme kuitenkin siitä, kuinka olosuhteet katolisissa ja protestanttisissa maissa ovat perin erilaiset. Katolinen kirkko ei voi olla

---

1. Voimme viitata prof. Jaakko Gummeruksen kirjoitelmaan »Kirkon ja valtion suhde eri maissa» (ilmestynyt v. 1906).

4

sanan varsinaisessa merkityksessä valtiokirkko, koska se on yleinen, »katolinen», Roomasta käsin hallittu uskonnollinen järjestö. Siitä syystä useimmissa maissa, joissa katolisella kirkolla on vallitseva asema, sen suhde valtioon on erityisillä konkordaateilla eli sopimuksilla järjestetty. Toisinaan valtiot ovat varanneet itselleen tuntuvia oikeuksia kirkkoon nähden, mutta toisinaan, kuten Belgiassa, on kirkko itsenäinen, vain paavin lainsäädäntöä noudattava.

Viime aikoina kiivaasti esitetty vaatimus valtion ja kirkon erosta on oikeastaan johtunut tapahtumista Ranskassa. Siellä uskonkiihkoinen klerikalismi oli yhteiskunnan haitaksi saanut suurta vaikutusta m. m. nuorison opetukseen, ja kun tasavalta v. 1886 oli pakotettu tekemään lopun uskonnonopetuksesta kouluissa, niin seurasi siitä sekä myöhemmistä tapahtumista tyytymättömyys, joka johti salajuoniin itse tasavaltaakin vastaan. Vihdoin välit katkaistiin Ranskan hallituksen ja Vatikaanin välillä. Konkordaatti, joka oli ollut voimassa Napoleonin ajoista asti, oli m. m. sisältänyt, että valtion taloudellisesti oli kannatettava katolista kirkkoa, jommoista kannatusta eräät muutkin uskonnolliset yhdyskunnat Ranskassa nauttivat. V. 1906 voimaan astuneessa kirkkojen ja valtion eroa koskevassa laissa julistetaan, että »tasavalta ei tunnusta, ei palkkaa eikä avusta mitään uskontoa». Edelleen laki sisältää määräyksiä, joiden tarkoituksena on ehkäistä kirkon taholla mahdollisesti ilmaantuvaa halua sekaantua politiikkaan.

Protestanttisissa maissa vallitsee vielä yleisesti valtiokirkkojärjestelmä, joka ei estä, että esim. Hollannissa valtio antaa apuaan viidelle eri uskontunnustukselle tai

5

että Saksassa on kolme eri kirkkokuntaa (evankelinen, reformeerattu, roomalais-katolinen), joilla on valtiokirkollinen tai muuten etuoikeutettu asema. Mutta protestanttisissakin maissa on ruvettu vaatimaan suurempaa itsenäisyyttä kirkolle, joskus kirkon ja valtion eroakin. Sekä kirkon virkoja käsittävään nimitysoikeuteen että kirkolliseen hallintoon ja lainsäädäntöön nähden on kehitys kuitenkin hyvin hitaasti kulkenut sanottuun suuntaan. Mitä Skandinavian maihin tulee, jotka ovat meitä lähinnä, niin lienee Tanskassa ja Norjassa kirkon lainsäädäntö yhä vielä pääasiassa tai kokonaan valtion huolena. Ruotsissa on evankelisluterisella kirkolla oma edustuslaitoksensa, mutta sen valta ei ulotu yhtä laajalle kuin kirkolliskokouksen meillä.

II. Vähän käsitteellistä selvitystä.

Mitä tarkoitamme valtion tunnustuksellisuudella? Mitä merkitsee tuo meilläkin kuultu vaatimus, että valtio ja kirkko ovat erotettavat? Ja mitä yhteyttä näillä asioilla on n. s. uskonnonvapauskysymyksen kanssa?

1. Aloitamme viimeisestä kysymyksestä saadaksemme ensin sen asian selväksi, sillä varsin usein kuulee, että uskonnonvapaus, oikein käsitettynä, johtaa valtion ja valtiokirkon siteiden ratkomiseen. Itse asiassa on niin, että historiassa valtionuskon ja valtiokirkon mukana on seurannut epävapaus ja uskonnonvaino. On kuitenkin vaikeata mennä sanomaan, kuinka suuri osa tuosta epävapaudesta on kirjoitettava sen seikan laskuun, että

6

valtiolla on ollut omat kirkkonsa, ja missä määrin se voidaan selittää muista seikoista, esim. kansojen alhaisesta kehityskannasta riippuvaksi. Joka tapauksessa on mielestäni ilmeistä, että nykyaikana valtion virallinen usko ja valtion kirkko eivät tee uskonnonvapautta mahdottomaksi. Englannissahan on valtiokirkko, samoin Saksan eri valtioissa, mutta näissä maissa vallitsee täydellinen uskonnonvapaus. Tanskassa ja Norjassa on rajoituksia uskonnonvapauteen sikäli, että eräiltä virkamiehiltä vaaditaan kansankirkkoon kuuluminen. Ruotsissa uskonnonvapautta vielä ei ole, koska siellä esteetön eroaminen valtion kirkosta ei laillisesti voi käydä päinsä. Mutta joka tapauksessa siellä samoinkuin Suomessakin kehitys on kulkenut yleistä uskonnonvapautta kohti. Suomessa hallituksen asettama komitea v. 1908 teki ehdotuksen täydellisen uskonnonvapauden aikaansaamiseksi, ehdotuksessaan kajoomatta evankelisluterisen kirkon asemaan valtiokirkkona.

Yllämainitut seikat kaikki osoittavat, että uskonnonvapauden toteuttaminen ei suinkaan itsestään johda valtion ja kirkon eroon. Tämä onkin luonnostansa lankeavaa, sillä uskonnonvapauden käsite ei sisällä muuta kuin sen, että itsekukin yksilö on oikeutettu vapaasti muodostamaan uskonnollisen olonsa ja elonsa, kadottamatta siltä mitään kansalaisoikeuksistaan. Tällainen yksilöille suotu oikeus on varsin hyvin mahdollinen, vaikka valtio omasta puolestaan on tunnustuksellinen ja ylläpitää valtion kirkkoa.

Uskonnonvapaus on siihen määrin eri asia, että voi ajatella mahdolliseksi sellaistakin asiantilaa, että valtiokirkko puuttuu, niin, jopa sellaistakin, että valtio ei ole tunnustuksellinen, mutta että uskonnonvapautta

7

kuitenkaan ei ole. Olemme jo sanoneet, että katolinen kirkko ei olemukseltaan ole, vielä vähemmän aikaisemmin on ollut mikään valtiokirkko. Katolisissa maissa on kuitenkin enemmän harjoitettu ja joissakuissa harjoitetaan vieläkin tunnustuksellista uskontopolitiikkaa, joka on ollut taikka on tähdättynä muita uskontoja vastaan. Mutta yksinpä Ranskassakin, joka 1906 vuoden lailla julistautui tunnustuksettomaksi, on uskonnon ja omantunnonvapauden nimessä sanottua lakia moitittu. Laki näet asettaa lukuisia rajoituksia uskonnollisen yhdyskunta-elämän vapaalle toiminnalle, ja jos ministeri Combesin alkuperäinen ehdotus olisi tullut laiksi, niin olisi uskonnollisten yhdyskuntain toiminta voinut käydä vieläkin hankalammaksi.

Mutta jos kohta uskonnonvapaus, niin määriteltynä, kuin yllä on tapahtunut, ei itsessään johda valtion ja kirkon eroon, taikka edes valtion ehdottomaan tunnustuksettomuuteen, niin joka tapauksessa valtion tunnustuksellisuus ilmenee voimakkaimpana silloin, kun valtio voimakeinoillaan pyrkii ylläpitämään uskonnon yhteisyyttä ja taistelee muita uskontoja vastaan. Mikäli valtion into tässä suhteessa on laimennut ja uskonnonvapaus voittanut jalansijaa, on valtion toiminnan tunnustuksellinen luonne ellei lakannut niin kuitenkin heikontunut.

2. Valtion tunnustuksellisuudella tarkoitamme tässä sitä, että valtio sellaisenaan lainsäädännöllään ja muuten toiminnassaan antaa siunauksensa jollekin erityiselle uskonnolliselle katsantokannalle, joka silloin esiintyy valtion omana uskontona. Edellisessä olemme tahtoneet osoittaa, että tuollainen tunnustuksellisuus, joskaan ei varsin kiihkeä, on mahdollinen uskonnon-

8

vapauden toteutettuakin. Mutta onko se mahdollinen ilman valtiokirkkoa? Ja onko valtiokirkko mahdollinen ilman että valtio on tunnustuksellinen? Olemme puhuneet miltei samassa hengenvedossa valtion ja kirkon yhteydestä sekä valtion tunnustuksellisuudesta. Molemmat seuraavatkin epäilemättä yleensä toisiaan. Sääntönä on pidettävä, että valtiokirkko on yksi ilmaus valtion tunnustuksellisuudesta. Mutta yksin katoliset maat riittävät esimerkiksi osoittamaan, että molemmat käsitteet eivät ilman muuta sisällä samaa. Valtion uskontopolitiikka on eräissä katolisissa maissa ehdottomasti tunnustuksellinen, jos kohta katolisella kirkolla ei ole varsinaisesti valtiokirkon asemaa. Toiselta puolen voipi ajatella valtiokirkkojärjestelmää olevaksi, valtion silti sanan varsinaisessa merkityksessä olematta tunnustuksellinen. Englanti kelvannee tässä suhteessa esimerkiksi. Siellä on olemassa valtiokirkko. Maallisella hallituksella on varsinainen nimitysoikeus piispanvirkoihin, ja kirkkoa koskeva lainsäädäntö on samoissa käsissä kuin valtionkin. Mutta muuten lainsäädäntö on miltei tunnustukseton. Niinpä varsinaisissa valtion kouluissa annetaan tunnustuksetonta uskonnonopetusta. Kirkon pyhäpäivät, jos kohta niitä noudatetaan, eivät ole säädetyt pakollisiksi kaikille kansalaisille.

Historialliselta kannalta katsoen on tietysti niin, että alkujaan valtion ja kirkon yhteys on merkinnyt lujaa tunnustuksellisuutta valtiossa. Mutta sittemmin, uskonnonvapausaatteen voittaessa jalansijaa ja uuden käsityksen päästyä valtaan

valtion tehtävistä, on valtio lainsäädännössään ja muussa toiminnassaan asettautunut uskonnollisen elämän ulko- ja yläpuolelle. Kun kehitys kuitenkin ei harppauksittain tahdo kulkea, on

9

jäänyt jäljelle yksiä ja toisia siteitä valtion ja kirkon välillä; valtiokirkon olemassaoloa on niillämuodoin nykyään katsottava pikemmin historialliseksi jätteeksi kuin valtion tunnustuksellisuuden todistukseksi. Mutta ainahan voi väittää, että niin kauan kuin edes joitakin jätteitä on olemassa valtion ja kirkon välillä, ei valtio ole päässyt kokonaan vapaaksi tunnustuksellisuudestaan. Ja kaikkialla missä tuollaisia jätteitä on, s. o. melkein kaikissa Euroopan reformeeratuissa ja protestanttisissa maissa, voi epäilemättä varsin vähällä hakemisella löytää asetusten romukaapeista taikkapa todellisista oloistakin näytteitä siitä, että valtion lainsäädäntö edellyttää tunnustuksellisuutta valtiossa.

Kuitenkin lienee ylläolevasta käynyt ilmi, että meillä on tarpeeksi syytä tehdä ero valtion tunnustuksellisuuden sekä valtion ja kirkon yhteyden välillä, jolloin viimemainitulla tarkoitetaan ennen kaikkea valtion kannalta katsoen sitä valta-asemaa, joka valtiolla voi olla jonkun kirkon lainsäädäntöön ja hallintoon sekä kirkon kannalta katsoen niitä taloudellisia ja muita etuja, joita kirkolla on vastikkeena, edelleen sitä valtion menettelyä, että se käyttää kirkkoa tai sen viranomaisia erinäisiin maallista luonnetta oleviin tehtäviin y. m. Kirkon ja valtion ero merkitsisi niinmuodoin varsinaisesti sitä, että kirkko näistä suhteistaan valtioon vapautettaisiin, ja että se saavuttaisi täydellisemmät itsenäisen korporationin oikeudet, joutuen siten samanlaatuiseen asemaan kuin vapaat uskonnolliset yhdyskunnat, mutta myöskin kadottaen niitä erityisiä etuja, joita sillä on ollut.

Valtion tunnustuksellisuus ilmenee ensi sijassa uskonnonopetuksesta, jota valtion ylemmissä ja alem-

10

missa oppilaitoksissa annetaan. Edelleen se ilmenee pyhäpäivälainsäädännöstä ynnä kaikista niistä säännöksistä, jotka koskevat kirkollisen uskonnonharjoituksen käyttämistä tavalla tai toisella valtion puolesta.

3. Tässä kirjasessa on kysymys uskonnonvapaudesta tahallaan jätetty syrjään, huolimatta siitä, että valtion ja uskonnon tai uskonnollisen elämän välisissä suhteissa on tärkein sija sillä seikalla, millä tavoin valtio kohtelee yksilön vapautta itse muodostaa uskonnollisen olonsa. Uskonnonvapaus on kuitenkin siksi itsenäinen asia ja sitäpaitsi sen ajaminen on jo niin pitkälle kehittynyt, että voimme jättää asian pohtimatta. Meillä kyllä vielä ei ole uskonnonvapautta, mutta Suomen kaikki

valtiolliset puolueet lienevät sen toteuttamisesta yksimieliset. Hallituskin on asiasta jo ehtinyt valmistaa lakiehdotuksen, jota kuitenkin ei ole esityksenä valtiopäiville annettu, syystä että keisari ja suuriruhtinas ei ole hyväksynyt sitä senaatin menettelyä, että senaatti omasta aloitteestaan on valmistanut uuden lakiehdotuksen.

Pääasiallinen tarkoituksemme on harkita kysymystä valtion ja kirkon yhteydestä sekä valtion tunnustuksellisuudesta.

III. Periaatteellisia näkökohtia.

1. Valtion ja kirkon yhteyttä sekä valtion tunnustuksellisuutta on joskus puolustettu sillä, että vastakkainen kanta muka on ilmaus tuosta huonoon huutoon joutuneesta vapaamielisestä käsityksestä valtion tehtävistä, jonka mukaan sanotut tehtävät on supistettava pääasiallisesti vain huolenpitoon yleisestä turvallisuudesta ja kansalaisten vapaudesta, jotavastoin kansalaisten aineelliset ja henkiset harrastukset on jätettävä yksityisten eikä valtion ajettaviksi. Tuo vapaamielinen käsitys, joka epäilemättä kautta 19. vuosisadan ja vieläkin on hedelmöittävästi vaikuttanut lainsäädäntöön monella alalla, onkin sellaisena, noin jyrkkänä, aikansa elänyt. Sitä ei todellisuudessa missään ole noudatettu. Tämä koskee ennen kaikkea valtion toimintaa taloudellisella ja yhteiskunnallisella alalla. Valtiot ovat aina harjoittaneet kansalaistensa taloudellista etua tarkoittavaa politiikkaa. Mutta henkiselläkään alalla tuo kuuluisa vapaamielinen tunnussana »antaa mennä» ei kelpaa valtiolle ojennusnuoraksi. Tosin henkisellä alalla on tapahtunut ja tapahtuu kehitystä yksilöiden vapautumista kohti valtion holhouksenalaisuudesta. Omantunnonvapaus, painovapaus, kokoontumisvapaus ovat sen kehityksen tunnusmerkkejä. Mutta tämä ei merkitse välinpitämättömyyttä henkisistä ja siveellisistä arvoista, päinvastoin. Valtioiden suoranaista toiminnasta kulttuuri-tarkoitusten hyväksi ovat koulut, yliopistot y. m. todistuksena.

11

Jyrkkä vapaamielisyys on epäilemättä kamariteoriaa. Sosialismin nousu enemmän kuin muut seikat osoittaa, että sillä ei ole tulevaisuudestaan paljon odottamista. Sitä vaivaa sama vika kuin muitakin ylimalkaisia teorioja valtion tehtävistä: tosiolot eivät sitä vastaa. Itse asiassa olosuhteet kulloinkin, kansanvaltaisissa valtioissa kansa itse edustajiansa kautta, määräävät esilletulevissa kysymyksissä, mitä valtion on tehtävä.

Mutta näinkin ollen on ehdottomasti maalin yli ampumista, jos katsotaan vaatimukset valtion tekemi-

12

sestä tunnustuksettomaksi kumotuiksi sillä, että valtiolla on muitakin tehtäviä kuin ne, jotka jyrkkä vapaamielinen teoria tahtoo sille tunnustaa. Sillä vaikka niitä tehtäviä onkin, vaikka tunnustamme, että lainsäädännönkin avulla on koetettava toteuttaa siveellisiä arvoja, niin se ei suinkaan itsessään merkitse, että valtion on pidettävä tehtävänä jonkun määrätyn uskonnon ylläpitäminen. Eihän se seikka, että lainsäädännössä on ollut pakko rajoittaa yksilöiden vapautta monella tavalla, ilman muuta kelpaa todistukseksi siitä, että yksilöiden vapaus uskonnollisessakin suhteessa on rajoitettava.

Niinmuodoin kaipaa valtion tunnustuksellisuus epäilemättä positiivisempia syitä puolustukseen. Niitä onkin esitetty.

2. Ensiksikin tuo vanha syy, joka on varsinaisesti historiallinen ja samalla on itse kysymyksen ytimeen koskeva, se näet, että valtion olisi muka edistettävä »oikeata» oppia. Vapaamielisellä kristillismielisellä taholla ei meillä aina enää tahdota niin tiukasti pitää kiinni nimenomaan evankelis-luterisesta opista, vaan tyydytään siihen, että valtio esiintyy protestanttisena taikka ainakin yleensä kristittynä valtiona. Joka tapauksessa meillä tässä on edessämme uskonnollinen syy valtiokirkkojärjestelmän ja valtion tunnustuksellisuuden puolesta. Mutta tällainen syy ei ole laadultaan yleispätevä, niin, se on ulkopuolella keskustelun. Sillä ei saata olla merkitystä muuta kuin rajoitetussa piirissä, mahdollisesti kyllä kansalaisten enemmistössä. Väitteet, että valtion olisi ylläpidettävä valtion uskontoa itse uskonnon vuoksi, eivät kelpaa todistuskappaleiksi niille henkilöille, jotka eivät valtion uskontoa pidä hy-

13

vänä. Onhan vapaa-ajattelijoita, joiden mielestä evankelis-luterinen oppi on täynnä lapsellisuuksia tai taikauskoisuutta. Ei ole mahdollista, että tällaiset henkilöt voisivat hyväksyä valtion tunnustuksellisuuden.

Se seikka, että kaikki eivät voi hyväksyä valtion esiintymistä jonkun uskonnollisen opin kannattajana, ei kuitenkaan itsessään välittömästi ole niin vaarallinen. Ei ole sitä lakia, ei sitä virallista toimitusta, josta kaikki kansalaiset olisivat yksimieliset. Valtion olisi kokonaan lakattava toimimasta, jos sen toiminnan edellytyksenä pitäisi olla kansalaisten täydellinen yksimielisyys. Näin voisi ajatella ja siitä tehdä johtopäätöksen, että valtion olisi kansalaisten enemmistön voimalla sittenkin ylläpidettävä erityistä uskontoa.

Johtopäätös voi olla oikea, on kenties syitä, joiden mukaan valtiokirkkojärjestelmä ja valtion tunnustuksellisuus ovat säilytettävät, mutta nyt ei olekaan kysymys tästä johtopäätöksestä koko laajuudessaan, vaan siitä, onko se syy kelvollinen, että valtion olisi opin oikeuden, sen erityisen uskonnollisen arvon takia ylläpidettävä tunnustuksellisuuttaan.

Voi näyttää siltä, että olisi otettava punnittavaksi kysymys: Onko kristinusko oikea, ainoa autuaaksi tekevä maailmankatsomus? Emme siihen rupea vastausta etsimään, se ei johtaisi tulokseen. Mutta tuon kysymyksen asettamisella on kuitenkin merkityksensä. Huomaamme kuinka häilyvälle pohjalle joudumme, jos valtion toimintaa arvostellessamme lähtökohdaksi otamme sen, että valtion on »oikeasta» opista pidettävä huolta.

Tässä suhteessa on suuri ero sen erimielisyyden välillä, joka vallitsee kaikista laeista ja kaikesta politi-

14

kasta, ja sen, joka koskee kysymystä valtion tunnustuksellisuudesta, opin kannalta arvosteltuna. Edellinen perustuu syihin ja vastasyihin, joihin jokainen tavallisilla sielunkyvyillä varustettu ihminen voi syventyä. Jälkimmäiseltä erimielisyydeltä puuttuu kaikki järjellisen käsittelemisen pohja. Vai voimmeko vakavasti punnita kysymystä, onko valtiomme edustama uskonto oikea? Luullakseni sen kysymyksen harkitseminen lopullisesti muodostuisi paikallaan talleamiseksi.

Sitä olemme tarkoittaneet sillä, että puheena oleva syy valtiokirkon ja valtion tunnustuksellisuuden puolesta ei ole laadultaan yleispätevä; siitä syystä se ei ole valtiollisten kysymysten harkitseminen pohjaksi sopiva eikä suositeltava. Vapaa-ajattelijalle puhe valtionuskonnon oikeudesta asiallisesti on tuulesta temmattu, mutta ken tahansa, uskonnollisinkin, voi mielestäni huomata, että se laadultaan on sellaista, johon ei voi valtion toimintaa perustaa. Mutta sitäpaitsi on muutenkin itsessään kiero, että valtio esiintyy uskonnollisen katsantotavan subjektina ja asetuksissaan julistaa »järkähtämättömiä totuuksia», niinkuin Suomen valtio kirkkolaissaan; valtiolla ei ole mitään pätevyyttä sellaiseen. Mutta niin kauan kuin valtio ylläpitää omaa kirkkoa ja uskontoa, on eduskunnan ja viranomaisten pakko punnita kysymyksiä, jotka koskevat uskonnonhoitoa.

Jos lainsäätäjä nimenomaan lähtee siltä kannalta, että valtion on huolehdittava sellaisen opin parhaasta, joka itsessään, s. o. uskontona, ja siis esim. ihmisten haudantakaisen elämän kannalta, on hyvä, niin tämä näkökohta, jos se olisi oikeutettu, olisi laadultaan niin tähdellinen, että kaikki asiata auttavat keinot olisivat luvalliset. On ymmärrettävää, että mitkään su-

15

vaitsevaisuuden esteet tai muut eivät silloin voisi olla tiellä. Mutta onneksi itse lähtökohta on väärä ja historiallisesti tuomittu. Jos sen omaksuisimme, silloin johdonmukaisesti uskonnonvapauskin olisi itsessään jotakin epäoikeutettua ja korkeintaan vain konjunktunrisyillä puolustettava, silloin puhe itsenäisen vakaumuksen arvosta olisi hyödytön. Mutta nythän on niin, että itsenäisen

vakaumuksen arvon kunnioittaminen on päässyt voitolle taistelussa sitä suuntaa vastaan, joka ennen kaikkea tahtoo »vääräoppisuuden» häviötä.

Ne kokemukset, jotka meillä Suomessakin on ollut sanotusta taistelusta, eivät suinkaan ole omiansa lisäämään myötätuntoamme sitä käsitystä kohtaan, että valtion keinoilla jonkun erityisen uskonnon asema olisi turvattava. Eivät, vaikka tiedämme, että tämä käsitys ei enää itsessään ole esteeksi uskonnonvapauden toteuttamiselle.

3. Mutta siveellisyysnäkökohta! Mehän tunnustimme, että valtion tehtäviin kuuluu siveellistenkin arvojen toteuttaminen, ja tekehän kirkkokin tavallaan työtä siveellisten päämaalien hyväksi. Eikö niinmuodoin tästä syystä ole paikallaan, että valtio säilyttää kirkkonsa ja tunnustuksellisuutensa? On epäilemättä hyvä, että yleiset siveelliset käsitykset ihmis- ja kansalaisvelvollisuuksista pääsevät juurtumaan. Oikeudentajunta, mutta samalla myöskin altruismi ovat arvoja, joiden mielellään soisi voimistuvan. Tiedon ja taidon kohoaminen on hyvä asia. Edelleen olisi yhteiskunnan kannalta erinomaista, jos kaikenkaltainen suvaitsemattomuus ja ahdasmielisyys saataisiin vähenemään, sillä nämä ominaisuudet ovat omiansa myrkyttämään kansan henkistä elämää.

16

Kun nyt valtion tunnustuksellisuuden puolesta vedotaan siihen, että kirkon toiminta myötävaikuttaa siveellisten arvojen toteuttamiseen, silloin luonnollisesti olisi ensi työksi otettava punnittavaksi, missä määrin niin tosiaan on laita. Asiata olisi tietysti tarkastettava nimenomaan niiden (yllälueteltujen) siveellisten tarkoitusten valossa, jotka yleisen edistyksen kannalta sellaisiksi tarkoituksiksi tunnustetaan.

Tässä emme kuitenkaan ryhdy tarkemmin arvostelemaan evankelis-luterista kirkkoa meillä. Riittää kun huomautamme, että useat pitävät selviönä, että ilman kirkon vaikutusta kansamme kehittyisi siveelliseen turmioon, jota vastoin toiset luulevat, että kirkko on kaiken taantumuksen sekä ahdasmielisyyden vahva turva maassamme.

Pääasia tässä on sen asian oivaltaminen, että siveellisyysnäkökohta ei itse asiassa koske periaatetta valtion tunnustuksellisuudesta. Sillä jos valtio katsoo kirkon toiminnan itselleen jossakin suhteessa edulliseksi, niin siitä ei loogillisesti johdu mitään muuta kuin että valtio voi, jos niin tahtoo, kirkon toimintaa tukea ja avustaa. Tuollainen avustaminen on periaatteellisesti jotakin vallan toista kuin valtion tunnustuksellisuus. Se perustuu laskelmiin ja kalkyyleihin kirkon vaikutuksesta ja sitä voi aivan hyvin ajatella lähteväksi valtiosta, joka omasta puolestaan on ehdottomasti tunnustukseton. Niin, sitä voi ajatella annettavaksi useammallekin uskonnolliselle yhdyskunnalle kuin yhdelle. Muualla onkin paikoittain niin laita, että useat uskonnolliset yhdyskunnat rinnan nauttivat valtion taloudellista apua, esim. Hollannissa ja Belgiassa. Samoin oli Ranskassa ennen kuuluisata erolakia. Oma maatamme varten on n. s.

17

uskonnonvapauskomitea ehdottanut, että yleisistä varoista olisi myönnettävä avustusta eri uskonnollisten yhdyskuntain lastenkasvatukseen kannattamiseen. Voisi korkeintaan tässä yhteydessä sanoa, että valtio siis kuitenkin antaa uskonnolliselle elämälle yleensä sen arvon, että se pitää sitä kannatettavana. Mutta tämä ei vielä tiedä tunnustuksellisuutta. On näet muistettava missä tarkoituksessa kannatus annetaan. Muitakin yhdistyksiä valtio kannattaa avullaan, silloin kun se laskee niistä koituvan yleistä hyötyä.

4. Mutta, sanotaan, valtiokirkkojärjestelmä sekä valtion tunnustuksellisuus eivät meidän päivinäme tarkoita jonkun uskonnollisen katsantotavan edistämistä vääräoppisuutta vastaan, eivätkä ne myöskään saa riittävää selitystä niistä siveellisistä tehtävistä, joita valtiolla on, vaan ennen kaikkea siitä, että uskonto on itsessään arvokas ilmiö, jota valtion on vaalittava. Valtion on osoitettava myötätuntoa kansan uskontoa kohtaan, ja tämä myötätunto ilmenee parhaiten siitä, että valtiokirkko ja valtion tunnustuksellisuus säilytetään.

Itse asiassa kuitenkin uskonnon arvo, oli se itsessään mikä tahansa, valtiolle ei ole olemassa muullaisena kuin mikäli uskonto, s. o. meillä evankelis-luterinen oppi, kykenee myötävaikuttamaan valtion siveellisten tarkoitusten saavuttamiseen. Tämän ohella tai lisäksi ei valtiolla ole intressiä uskonnosta, ellei se asetu sille ylempänä kosketellulle kannalle, että sen edelleen, niinkuin tähän asti on tapahtunut, on pidettävä siipiensä suojassa »oikeata» oppia.

Mutta eikö ole niin, että se hyvä, minkä uskonto valtion kannalta katsoen tuottaa, sittenkin parhaiten

18

ilmenee, jos valtio pukee myötätuntonsa siihen muotoon, että se tekee itsensä tunnustukselliseksi?

Oikeastaan tämä kysymys on toisin sanoin lausuttuna sama kuin: Onko virallinen uskonto vaikutukseltaan edullisempi kuin vapaasti elävä uskonto?

Usein ja syystä on huomautettu, että vapaat uskonnolliset suunnat toisinaan edustavat sairaalloisesti kiihtynyttä, monasti perin ahdasmielistä uskonnollista käsityskantaa. Ainakaan ei ole uskonnon luonteelle ja sen mahdollisuuksille vierasta, että se tuollaiseen suuntaan kehittyy, mikä seikka on kylläkin huomioonotettava valtion uskontopolitiikassa.¹ Mutta siitä huolimatta, ja vaikka toisinaan virallinen uskonto monista luonnollisista syistä on osannut pysyä niin sanoakseni terveellisesti laimeana, kuuluu mielestäni uskonnon olemukseen, että se, mikäli sen vaikutus on mieliä ylentävä ja siveellisesti arvokas, sittenkin elää vapaudessa perustuen persoonallisesti elettyyn ja koettuun.

»Virallinen uskonto» ja uskonnolliset toimitukset »viran puolesta» ovat vastenmieliset. Sellainen vaikuttaa tyhjältä muodolta ilman sisältöä. Tietysti tällä ei ole tarkoitettu sanoa, että evankelis-luterinen oppi olisi huonompi kuin esim. vapaiden uskonlahkojen. Mutta sen virallisuus ei varmaankaan ole sille ansioksi. Uskonto, joka usein saattaa vaikuttaa ylentävästi ja jalostavasti ihmisten mieliin, voi myöskin kelvata ihmisten sisäisen ontoutumisen peittämiseen. Ulkokultaisuus esiintyy usein uskonnon varjolla. Se on kokemus, joka melkein on jokapäiväistä leipää, ja joka siihen määrin elää kansan tietoisuudessa, että ulkokultaisuuden personifi-

---

1. Vrt. siv. 36, jossa puhutaan teologisesta tiedekunnasta.

19

katsionina kansan mielikuvituksessa usein esiintyy pappi tai muu virallisesti uskonnon palvelukseen antautunut henkilö.

Vapaassa uskonnollisessa elämässä tosin monasti tapaamme ulkokultaisuutta huippuunsa kehitettynä, kenties petostakin. Mutta valtion esiintyessä tunnustuksellisenä, valtio itse ylläpitää tekohurskautta. Ei näet valtiolla saata olla mitään vakaumusta, se on asiallisesti mahdotonta. Niinmuodoin »valtion uskonto» on ilmiö, jolta puuttuu juuri se mikä uskonnolle on oleellista, jotta se olisi kunnioitusta ansaitseva. Se on: mikäli valtion uskonnolla, siis Suomessa evankelis-luterisella opilla, on kiitettävä, yhteiskunnan kannalta hyväksyttävä sisällinen arvo ja vaikutus, on sillä se siitä syystä, että senkin opin ja käsityksen takana tapaamme personallista vakaumusta ja uskonnollista kokemusta, uskonnollista elämää, mutta ei siitä syystä että sen takana tapaamme valtion.

Kun sanomme, että valtion on osoitettava myötätuntoa uskontoa kohtaan, niin tarkoitamme, että sen on, ansion mukaan, sitä osoitettava sitä henkistä, usein hyvään suuntaan kasvattavaa elämää kohtaan, joka piilee maan uskonnollisissa pyrinöissä. Parhaiten se tapahtunee siten, että valtio lainsäädännössään sallii kaiken mahdollisen vapauden uskonnollisille pyrinöille, mikäli ne eivät loukkaa lakia ja hyvää tapaa. Harhaiskua on sitä vastoin, että valtio valitsee muodon sisällyksen asemesta ja julistaa itse itsensä uskovaksi.

5. Mutta lopetamme tähän periaatteellisen selvityksen. Käsitykseni mukaan on valtiokirkkojärjestelmä ja valtion tunnustuksellisuus historiallinen jäte niiltä ajoilta, jolloin yksilön itsenäisyyden arvo vielä oli tuntematon

20

ja jolloin valtion tehtäviin luettiin "oikean" opin edistäminen. Se aika on nyt ohi, ja kai jäljetkin siitä joskus häviävät. Ne näkökohdat, joita toisinaan esitetään valtion ja kirkon yhteyden puolesta, mielestäni eivät, nykyajan silmillä katsoen, ole paikkaansapitäviä. Luullakseni uskonto itse pääsee paremmin arvoonsa ilman valtion kättä. Mutta valtion tekeminen tunnustuksettomaksi tietää myös sitä, että valtion tehtävistä supistetaan pois yksi, joka periaatteellisesti on vastenmielinen ja sitäpaitsi tarpeeton.

Viivytyämme tarpeeksi periaatteellisissa kysymyksissä voimme jo kääntää huomiomme erikoiskysymyksiin, joista aiomme ottaa neljä erityisen pohdinnanalaisiksi, nim. kysymykset valtion ja kirkon yhteydestä, teologisesta tiedekunnasta, koulujen uskonnonopetuksesta ja pyhäpäivälainsäädännöstä.

IV. Valtio ja kirkko

1. Ilmeisin yhdysside kirkon ja valtion välillä on se, että yhä edelleen maan hallituksella kirkkolain 14 §:n mukaan on kirkon ylin hallitus koko maassa. Tämä tietää, että kreikkalais-katolista uskontoa oleva keisari ja suuriruhtinas on kirkon korkein päämies. Hän nimittää arkkipiispan ja piispat virkoihinsa. N. s. keisarillisissa pitäjissä on kirkkoherrainkin nimitys hallituksen asiana. Mutta sen ohella on senaatilla, ja erittäinkin kirkollisasiainoimituskunnalla, monenmoisissa kirkon sisäistä hallintoa koskevissa kysymyksissä, joita luetellaan senaatin ohjesäännössä, ratkaiseva määräämisvalta.

21

En käsitä syytä olevan ylläpitää sitä holhousvaltaa, joka nykyään vallitsee. Puhumattakaan siitä, että senaatti voi olla milloin millaisissakin käsissä ja että evankelis-luterisella kirkolla ei aina ole odotettavana myötätuntoa maan hallitukselta, on valtiollekin katsottava turhaksi rasitukseksi, että sen on huolehdittava asioista, jotka kuuluvat kirkolle.

Se historiallinen katsaus, joka tavataan esityksemme alussa, voi selvittää mistä valtion holhoojavalta on johtunut. Valtion tunnustuksellisuus on ollut se periaate, josta kirkon ja valtion hallinnon yhteenkytkeminen on riippunut. Mutta mehän olemmekin lähteneet siltä kannalta, että lainsäädännön jo on alettava noudattaa toisia periaatteita.

Nimitysoikeus kirkon virkoihin on tosin valtaa. Valtio voi sillä tavoin vaikuttaa edukseen! Historiassa on usein tapahtunut, kuvaavalla tavalla esim. Englannin historiassa Kaarlo II:n ja Jaakko II:n aikana, että tuota oikeutta visseillä sivutarkoituksilla on käytetty. Eikä Suomessakaan sortovuosina hallitus käyttänyt nimitysoikeuttaan aina sivutarkoituksista vapaana. Mutta aina ja mitä enemmän käsitys uskonnollisen yhdyselämän itsenäisyyden merkityksestä voittaa jalansijaa on

tuollaista menettelyä katsottava loukkaavaksi. Se seikka että niin on saatettu menetellä on parhaimpia todistuksia sille, että kirkko tässä suhteessa olisi saatettava valtiosta riippumattomaksi.

Eikä asia parane sillä, että vapaamielinen hallitus nimitysoikeudellaan muka voi turvata kirkkoa vaipumasta turmiolliseen ahdasmielisyyteen. Ase on kaksiteräinen, mutta itsessään olisi tosiaan eriskummallista näytelmää se, että kirkon ja valtion ystävällisen yhtey-

24

den takana oikeastaan piilisi taistelu niitä (vahingollisiksi katsottuja) taipumuksia vastaan, jotka kirkossa itsessään, s. o. jos se olisi itsenäinen järjestö, esiintyisivät. Sitäpaitsi on varmaankin erehdystä luulla, että tuonkaltaisella virkanimitysoikeudella olisi mahdollista oleellisesti suunnata katsantotapojen kehitystä toivottuun suuntaan. Ahdasmielisyydellä on toivottavasti silläkin, kuten kaikella pahalla, itsessään häviönsä juuret.

Se toivo tosin ei oikeuta välinpitämättömyyteen eikä toimettomuuteen, ei edes valtion taholta. Mutta nyt on kysymys keinoista, ja siinä suhteessa todennäköisesti sivistyksen ja tietojen levittäminen, tieteiden edistäminen y. m. ovat tehokkaammat kuin virkanimitys tai hallinnollisten oikeuksien säilyttäminen, joista sitäpaitsi on seurauksena, että valtiovallan käyttäjien, mikäli tosiaan noita oikeuksia tahdotaan käyttää itsessään tunnustusta ansaitsevia tarkoituksia silmälläpitäen, on muodostettava itselleen mielipiteitä uskonnollisista asioista, on harjoitettava ei vain muodollista vaan uskonnollisen elämän sisältöä koskevaa politiikkaa. Mutta kaiken sen nimessä mitä valtion tunnustuksellisuudesta on sanottu: Onko tämä politiikkaa, joka valtion tehtäviin kuuluu? Luultavasti kirkon omalta taholtakin tulisi jyrkästi kieltävä vastaus, jos ylläesitetystä valossa kysymys tehdään.

2. Paitsi hallinnollista valtaa on valtiolla 1869 vuoden kirkkolaista huolimatta osallisuutta kirkon sisäiseen lainsäädäntöönkin. Kirkko ei niinmuodoin ole tässä suhteessa samassa asemassa kuin muut luvalliset uskonnolliset yhdyskunnat, jotka 1889 vuoden eriuskolaislain nojalla mielensä mukaan saavat laatia

23

yhdyskuntajärjestyksensä, kunhan eivät loukkaa yleistä lakia tai siveellisyyttä. Kirkosta ovat sitävastoin voimassa kirkkolain 14 ja 455 §, joiden mukaan keisarin sekä valtiopäivien tehtävänä on kirkolliskokouksessa ehdotettujen lakien tutkiminen ja vahvistaminen.

Olemme jo lausuneet, että tuollainen yhteys valtion ja kirkon välillä ei ole periaatteellisesti hyväksyttävä. Valtion osanotto kirkon lainsäädäntöön ei näet ole vain

valtakysymys, vaan se tietää samalla, että valtiomahtien on tehtävä päätöksiä asioista, jotka koskevat evankelis-luterista oppia ja uskonnonhoitoa. Meidänhän on tapana pitää naurettavana sitä, että katolisissa kirkonkokouksissa on äänestetty ja päätetty paavin erehtymättömyydestä; mutta paljon parempaa ei ole, että Suomessa valtio vielä tänä päivänä lainsäädännössään puhuu harhaopista ja uskonnollisesta erehdyksestä! Keisari ja suuriruhtinas sekä valtiopäivät päättävät, mikä on oleva evankelis-luterisen kirkkomme uskontunnustus, mihin tunnustuskirjoihin se on perustuva, missä on lausuttuna »järkähtämätön totuus» j. n. e. Mutta sen ohella suuriruhtinas ja valtiopäivät ovat mukana päättämässä kirkon pyhistä toimituksista, kuten kasteesta, ripistä, Herran ehtoollisesta, yksityisestä sielunhoidosta, kirkkokurista, kirkollisista viroista kirkon pyhiä toimituksia varten, eri virkoihin kuuluvista virkavelvollisuuksista y. m.

Tämä tällainen lainsäädäntö kävisi periaatteellisesta ontoudestaan huolimatta käytännössä vielä jotenkuten päinsä, jos evankelis-luterinen kirkko todella itseensä sulkisi kaikki kansalaiset. Niin ei kuitenkaan ole laita. Minkä merkityksen kirkosta riippumattomille uskonnollisille ja epäuskonnollisille virtauksille annammekin,

24

joka tapauksessa ne ovat aikaansaaneet sen, että yleisesti kirkkoa nykyään katsotaan uskonnolliseksi yhdyskunnaksi muiden joukossa, jos kohta huomattavimmaksi, suurimmaksi. Niinpä luulisi, että kirkon omaltakin kannalta katsoen itsenäisyys kirkon sisäisen lainsäädännön alalla olisi toivottava. Ja mitä enemmän piittaamattomuus uskonnosta, jopa vastenmielisyysskin sitä vastaan on saanut jalansijaa, sitä useammin onkin kirkon omalta taholta kuulunut ääniä kirkon vapautumisen puolesta. Onhan kirkon harrastusten kannalta peljättävää, että valtiovallan edustavat laitokset käyttävät nykyistä valtaansa niille harrastuksille vahingollisella tavalla, eikä asia paljon parane siitäkään, että eduskunnassa vain evankelis-luteriseen uskontunnustukseen kuuluvat saavat ottaa osaa kirkkoa koskevien asiain käsittelemiseen, joka seikka muuten itsessään sisältää sen muodottomuuden, että osa eduskuntaa voi päättää koko Suomen kansan nimessä.

Kuitenkin, kuten tunnettu, kirkon taholla ei yleensä olla taipuvaisia suurempiin muutoksiin nykyaikaiseen kirkolliseen lainsäädäntöjärjestelmään. Osaksi se riippunee siitä periaatteellisesta käsityksestä, että valtiovallallakin pitää olla uskonnollinen tunnustuksensa, oma uskontonsa, joka paraiten tulee näkyviin valtiokirkkojärjestelmästä. Se on toisin sanoin valtion tunnustuksettomuuden vastustamista. Osaksi se luullakseni on epämääräistä luuloa, että evankelis-luterinen kirkko, kuten vanhaan hyvään aikaan, jo sen kautta nauttii erityistä suojaa valtiolta, että valtio pitää kirkon lainsäädäntöä omanaan.

On ilmeistä, että valtiomahdin osallisuutta kirkon lainsäädäntöön ei voi puolustaa valtion turvallisuuteen

25

vetoamalla. Evankelis-luterinen kirkko ei harjoita valtiovallalle vihamielistä toimintaa, kuten roomalaiskatolinen kirkko periaatteensa mukaisesti on voinut tehdä ja on tehnyt. Mutta kuulee joskus väitettävän, että kirkko, nimenomaan sen kautta että se on julkinen ja siis valtion erityisen lainsäädännön alainen laitos, edustaisi liiallisuuksista vapaampaa, yhteiskunnalle kokonaisuudessaan edullisempaa uskonnonhoitoa kuin vapaat lahkokunnat. En tahtoisi yhtyä niihin, joiden mielestä tuo suhteellinen maltillisuus, etten sanoisi laimeus, on yksinomaan eduksi. Se tietää näet osaksi uskonnollisuutta »viran puolesta», josta periaatteellisessa selvittelyssä puhuttiin. Mutta mikäli noissa ominaisuuksissa on hyvää, niin se varmaankaan ei johdu siitä, että kirkko on valtion lainsäädännön alainen laitos, vaan paremmasta pappien kasvatuksesta, josta enemmän alempana. Joka tapauksessa on muistettava, että valtion osanotto kirkon lainsäädäntöön supistuu pelkkään kirkolliskokouksen tekemien päätösten hyväksymiseen tai hylkäämiseen.

Kirkkolakimme on siinä suhteessa nytkin tuottanut vaikeuksia, että siihen sisältyy säännöksiä, jotka ilmeisesti ovat maallisen lainsäädännön luontoisia. Sellaisia ovat esim. määräykset siitä mitä on noudatettava kirkosta erottaessa, avioliittoon vihkimisen ehdot y. m. Kun kirkko joskus vapautetaan valtion holhouksenalaisuudesta, niin samalla on pidettävä huolta siitä, että kirkon lainsäädäntö- ja hallinto-orgaanit eivät saa ulottaa valtaansa asioihin, jotka niille eivät kuulu.

Huomattavampaa on kuitenkin se, että kaikista periaatteellisista ja muista seikoista huolimatta, jotka voidaan esittää kirkon lainsäädännön itsenäistymisen

26

puolesta, tätä ei voida toteuttaa, ennenkuin Suomessa vallitsee uskonnonvapaus, sillä niin kauan kuin katsantotavoiltaan kirkolle vieraat henkilöt eivät saata vapaasti kirkosta erota, on mahdotonta luovuttaa kirkon lainsäädäntölaitoksille oikeutta omille jäsenilleenkään noudatettavaksi säätää mitä tahansa, mikä kirkon opin kannalta olisikin sopivata. Tämä koskee esim. määräyksiä kirkkokurista. Edelleen on meillä nykyään paljon kiusaa tuottanut kirkkolain 73 §, joka tekee mahdottomaksi avioliittoon menemisen niille, jotka eivät ole olleet osallisia Herran pyhästä ehtoollisesta. Tällaisista asioista, semminkin kun papiston keskuudessa esim. tuota avioliittoehto on kovasti puolustettu sekä kirkolliskokouksissa voitu säilytettäväksi äänestää, ei ole nykyään mahdollista sallia kirkon itsenäisesti lakia säätää.

3. Emme voi tässä edes luetella niitä kaikkia tapauksia, joissa kirkko ja sen papit tekevät valtiolle palveluksia. Tärkein puhtaasti maallinen toimi, joka kuuluu kirkon viranomaisille, on oikeus ja velvollisuus toimittaa kuulutuksia ja vihkiä avioliittoon sekä valtionkin tarkoituksia varten pitää rekisteriä kirkon jäsenistä. Vihkimisoikeus sekä rekisterinpitovelvollisuus on myöskin muilla uskonnollisilla yhdyskunnilla.

Koska »Keskusteluseuran» kirjasarjaan lienee odotettava erityinen esitys avioliittolainsäädännöstä, niin emme tähän kysymykseen nyt tahdo kiinnittää lukijan huomiota.

Mutta muutenkin kirkko on valtion palvelija. Lait ja asetukset julistetaan saarnastuoleista. Julkisia kuulutuksia luetaan kirkossa. Näitä tällaisia palveluksia on arvosteltava yksinomaan tarkoituksenmukaisuusnäkö-

27

kohtien mukaan. Epäilemättä entisinä aikoina ei ole voinut olla tehokkaampaa keinoa kuin kirkon käyttäminen näihin tarkoituksiin. Nyt on monessa suhteessa toisin. Kirkonkäynnillä ei ole samaa merkitystä kuin ennen. Sanomalehdistö on niin kehittynyt, että voisi ajatella sen käyttämistä julkisten asiain kuuluttamiseen.

Pappien palvelusta valtio usein kysyy kulttitarkoituksiinkin. Muistettakoon vain valtiopäiväin juhlallisia avajaisia ja päättäjäisiä, lukukausien avajaisia yliopistossa tai muita samantapaisia virallisia toimituksia. Pari kertaa on ehdotettu, että eduskunnassakin työ olisi aloitettava rukouksella. Ehdotuksia ei kuitenkaan ole hyväksytty. Mielestäni on siinä suhteessa menetelty täysin oikein. On ymmärrettävää, että hurskasmieliset ihmiset vakavina hetkinä tahtovat saada uskonnollisille tunteilleen tyydytystä, ja sitä he voivat itselleen hankkia. Mutta vähemmän hurskaat tulevat toimeen ilman, eikä kumpaisillekaan ole hyödyksi, että viran puolesta toimitetaan hartaushetkiä.

4. Vastikkeena siitä vallasta, mikä valtiolla on kirkkoon nähden, ja siitä palveluksesta, jonka se kirkolta vaatii, nauttii evankelis-luterinen kirkko puolestansa valtion erikoista suosiota ja tukea.

Osaksi tämä tulee näkyviin siitä taloudellisesta kannatuksesta, joka kirkolla on, osaksi siitä, että valtio erityisesti suosii kirkon oppia, s. o. valtion tunnustuksellisuudesta. Seuraavissa luvuissa esitämme pari esimerkkiä siitä, kuinka valtio suosii evankelis-luterisen kirkon oppeja (pyhäpäivälainsäädäntö, uskonnonopetus kouluissa). Mutta esimerkkien lukumäärää voisi lisätä tuntuvasti. Yleisessä rikoslaissa on säädettyä rangaistusmääräyksiä Jumalan sekä

28

Jumalan pyhän sanan pilkkaamisesta, jolloin näillä rangaistusmääräyksillä ei ole tarkoituksena vain kansalaisten uskonnollisten (saatikka sitten epäuskonnollisten!) tunteiden suojeleminen loukkaavaa pilkkaa vastaan, vaan nimenomaan kristinopin ottaminen valtion mahtavaan suojelukseseen.

Edelleen rikoslaissa rangaistusmääräyksillä suojellaan kirkollista järjestystä. Niinpä evankelis-luterisen kirkon jäsen, joka ilman kirkkoherran lupaa yhteisen jumalanpalveluksen ajalla pitää tai toimeenpanee yksityisen hartausseuran, jota ei saata kotihartaudeksi katsoa, vetää sakkoa, jos hän ennen jo on saanut kirkkolain säätämän varoituksen. Samoin jos hän vastoin kirkkoneuvoston kieltoa on pitänyt opetuspuheita yksityisessä hartausseurassa, jota ei saata kotihartaudeksi katsoa.

Edelleen jos hän suosien »harhaoppia» koettaa siihen viekotella toisia, siten saattaen häiriötä ja pahennusta seurakuntaan y. m.

Kirkkolaissa (esim. 342 ja 401 §) on säädetty virka-avusta, jota maallisten viranomaisten on annettava kirkon viranomaisille yksityisiä kohtaan.

Kaikki nämä tällaiset määräykset johtuvat siitä asemasta, mikä kirkolla on valtion kirkkona.

5. Tulemme kysymykseen kirkon taloudellisesta kannatuksesta. Evankelis-luterinen kirkko on pieniin protestanttisiin seurakuntiin verrattuna siinä erikoisasemassa, että sen, uskonnonhoitoonsa tarpeelliset tulot ovat pääasiallisesti joko valtion suoranaista avustusta taikka joka tapauksessa valtion lain nojalla säädettyt.

Harkittaessa kysymystä siitä, onko valtion syytä taloudellisesti ylläpitää tai avustaa evankelis-luterista kirkkoa ja muita yhdyskuntia, on vaikeata aluksi edes

29

konstateerata kuinka suuri valtion apu tässä suhteessa nykyään on. Sillä kirkon ja sen papiston tulot ovat osaksi sellaiset, että niiden luonnetta on vaikea määrätä. Ensiksikin kirkon kiinteä »omaisuus» on laadultaan tulkinnanalainen. Kuka omistaa kaikki kirkkojen maat, pappilat y. m.? Papiston erioikeuksissa v:lta 1723 vahvistetaan pappien oikeus »vanhan tavan mukaan» saada nauttia ja pitää talojansa, pappiloitansa kaupungeissa ja maalla, palkintotilojansa apupitäjissensä, talonasemiansa, kappalaistilojansa ja virkatalojansa j. n. e. Prof. Hermanson on lausunut, että kirkon (paikalliskirkon) »omaisuus» samoin kuin pappien virkatalot ovat säädeluontoisia, vaikka seurakunnillakin voi olla ja on omaa omaisuutta.¹ Kuinka lieneekään, joka tapauksessa on papiston oikeus virkataloihinsa perustuslaissa vahvistettu, samoin kuin säätylakien muodossa v:lta 1892 on julistettu määräyksiä velvollisuudesta ottaa osaa pappilan rakentamiseen ja kunnossa pitämiseen sekä papiston virkataloista.

Myöskin kirkon kymmenystulojen luonne voi olla riidanalainen. Kymmenykset voidaan kenties katsoa kirkolle ehdottomasti kuuluviksi. Siitä syystä useimmissa maissa, ainakin protestanttisissa, kymmenykset maksetaan valtion kirkolle riippumatta maanomistajain uskontunnuksesta. Kysymyksen vaikeus johtuu siitä, että ennenmuinoin valtion valta ja kirkon valta eivät ole olleet selvästi erotetut toisistaan. Kirkko on vaatinut kymmenyksensä, ja valtio on kirkkoa tukenut. Mitä enemmän kirkko ja valtio erkaantuvat toisistaan, sitä tarpeellisemmaksi käy saada selville, kummallako

---

1. Religionsväsendet, s. 24, 25 ja 40 (ilmestynyt v. 1900).

lopulta on oikeudellinen valta kymmenyksiin. Jos ne ovat kirkon, silloin valtiolla ei ole niihin nähden sananvaltaa, mutta jos ne ovat valtiovallasta lähtöisin, silloin niitä on katsottava valtion avustukseksi, jota avustusta valtio on oikeutettu muuttamaan jopa sen poistamaankin.

Asia tietysti kaipaa lainopillista selvittelyä, mutta jotkut seikat puhuvat epäilemättä jälkimäisen käsityksen puolesta, ennen kaikkea se, että tuntuu luonnottomalta tunnustaa korporatsioonilla (joka ei ole valtio) olleen tai olevan sellaista asemaa valtiossa, että julkiset verot, kaikille kansalaisille pakolliset, riippumatta valtiosta ja sen tahdosta, voitaisiin sen nimessä kantaa. Evankelis-luterinen kirkko ei olekaan ollut valtiosta riippumaton korporationi. Mutta sitäpaitsi on huomattava, että kreikkalais-katolista uskoa olevien kansalaisten maatioista kymmenykset ovat maksettavat kreikkalais-katoliselle kirkolle ilman mitään korvausta evankelis-luteriselle kirkolle. Uskonnonvapauskomitea v. 1908 ehdotti, että kirkkoon kuulumattomien olisi suoritettava kymmenyksensä valtiolle eikä kirkolle. Tässäkin piilee se käsitys, että valtio on oikeutettu ulottamaan lainsäädäntönsä kymmenyksiin; ja niinhän on tähän astikin ollut. Papiston erioikeudet vuodelta 1723 vahvistavat kymmenysverot papistolle. Mutta eiväthän nuo erioikeudet ole muuta kuin tavallinen perustuslaki, perustuslaillisessa järjestyksessä muutettava.

Valtion varoista suorastaan maksettava avustus oli 1908 vuoden menoarvion mukaan arkkipiispan, piispojen sekä tuomiokapitulien jäsenten ja virkamiesten palkkaukseen ynnä muihin tuomiokapitulien menoihin 190,200 markkaa, papiston palkkaukseen ynnä kirkon-

31

hoitoon eri lääneissä ja hiippakunnissa 180,071 mk, edelleen kirkkojen ylläpitokustannuksiin 49,200 markkaa.

On siis tosiasia, että valtio taloudellisesti ylläpitää evankelis-luterista kirkkoa. Osaksi se sen tekee lainsäädännöllään turvaamalla kirkolle ja sen papistolle tuloja. Osaksi se antaa suoranaista avustusta.

Muista uskonnollisista yhdyskunnista ansaitsee mainitsemista, että Valtion varoista v. 1908 maksettiin kreikkalais-katolisen kirkon tarkoituksiin 132,021 mk, ylempien ja alempien pappien sekä kirkonpalvelijain palkkaamiseen. Sitäpaitsi sanotulla kirkolla on kymmenys- y. m. tuloja. Muita uskonnollisia yhdyskuntia valtio ei ole avustanut, mutta uskonnonvapauskomitean ehdotuksessa v:lta 1908 on kyllä viitattu siihen mahdollisuuteen, että avustusta sellaisillekin, niiden lastenkasvatukseen, olisi annettava.

Se historiallisista syistä selitettävä asiain tila, että valtio ylläpitää evankelis-luterista kirkkoa, ei ole itsessään luonnollinen eikä puolustettava. Semminkin kun valtion tunnustuksettomuus hyväksytään, mutta muutenkin on vastenmielistä ajatella, että tärkein uskonnollinen yhdyskuntamme sekä sen uskonnonharjoitus ylläpidetään

kokonaan tai melkein kokonaan valtion välittömästi myöntämällä tai valtion lainsäädännöllä turvatuilla varoilla.

Sitä vastoin ei ole itsessään sopimatonta, että valtio taloudellisesti kannattaa uskonnollisiakin yhdyskuntia, sellaisia näet, joiden toiminta jossakin suhteessa on valtionkin siveellisille tarkoituksille eduksi.

Joudumme in medias res, jos kysymme: Onko evankelis-luterisen kirkon toiminta sellainen? Olen

32

tahallani välttänyt evankelis-luterisen kirkon arvostelemista, sillä tämän kirjasen tarkoituksena ei ole tuo arvostelu, joka voisi viedä meidät kovin avarille syrjäteille, vaan sen osoittaminen, missä valtio ja uskonto kohtaavat toisensa ja mitä näkökohtia on sovellettava uskontolainsäädäntöä kehitettäessä. Siitä syystä en nytkään tahdo kirkkoa arvostella.

Jos muodostaisimme itsellemme teoreettisen käsityksen siitä päämaalista, jota kohti valtion ja kirkon keskinäisten suhteiden tulisi kehittyä, niin luulisin sen päämaalin olevan, että valtio lakkaa ylläpitämästä evankelis-luterista kirkkoa, jonka tulisi nojata aineellisenkin toimeentulonsa pääasiallisesti omiin voimiinsa, mutta että valtio sen sijaan avustaa kirkkoa, runsaastikin, riippuen siitä, minkä arvon valtio omien tehtäviensä kannalta kirkolle antaa.

Mutta tuo teoreettinen ihanne voi kenties vasta kaukaisessa tulevaisuudessa tulla toteutetuksi. Nopea, äkillinen reformi tietäisi kohtuuttomuutta kirkkoa kohtaan, joka tähän asti, eikä suinkaan yksinomaan omasta syystä, vaan valtion itsensä toimesta, on ollut pakotettuna joutumaan niin outoon taloudelliseen riippuvaisuuteen valtiosta.

Missä järjestyksessä ja millä nopeudella tämä uudistus olisi toimeenpantava, on niinmuodoin itsenäinen kysymys. Nykyisten olojen mutkikkaisuus ja uudistussuunnitelman laajakantoisuus tekee mahdottomaksi tässä esittää mitään likimainkaan pätevää ohjelmaa siinä suhteessa. Ohjelmaan voi vaikuttaa myöskin se kokemus, joka meillä toivottavasti pian tulee olemaan uskonnonvapauden toteuttamisen vaikutuksesta kirkkoon.

V. Teologinen tiedekunta

On epäilty sen tarpeellisuutta ja sanottu, että valtion on sopimatonta varoillaan ylläpitää opinahjoa, jonka tarkoituksena on valmistaa jonkun määrätyn uskontokunnan pappeja. 1909 vuoden menoarvioehdotuksen mukaan on teologinen eli jumaluusopillinen tiedekunta valtiolle tullut suoranaisesti maksamaan 77,050 mk. Epäsuorasti on tästä tiedekunnasta johtunut kustannuksia mainitun summan lisäksi.

Lyhyt silmäys esim. Minervan yliopistokalenteriin meille näyttää, että muuallakin yliopistoissa on teologiset tiedekunnat. Tosin näin ei ole kaikkialla laita. M. m. Ranskan yliopistot ovat vailla teologisia tiedekuntia, mutta siellähän valtio onkin täydessä pesäerossa kirkosta. Itse asiassa saattaakin teologisten tiedekuntien olemassaolo tuntua periaatteellisesti puolustamattomalta, jos näet asetumme valtion tunnustuksettomuuden kannalle.

1. Mutta vaikka siltä voi näyttää, on epäilemättä sängen päteviä syitä olemassa, jotka osoittavat, että teologinen tiedekunta, nimenomaan valtion kannalta katsoen, on perin hyödyllinen laitos. Ensiksikin on tehtävä tuntuva rajoitus siihen väitteeseen, että teologinen tiedekunta vain tarkoittaa pappien valmistamista evankelis-luterista kirkkoa varten, sillä sanottu tiedekunta on epäilemättä samalla tieteellisen tutkimustyön ja opin ahjo, niinkuin yliopiston muutkin tiedekunnat, joilla niilläkin on tarkoituksena käytännöllistä valtion tai muuta tointa varten valmistaa nuoria miehiä ja naisia. Teologisen tiedekunnan viidestä varsinaisesta pro-

34

fessorinvirasta on yksi dogmatiikan ja siveysopin, yksi käytännöllisen jumaluusopin, yksi kirkkohistorian sekä yksi vanhan testamentin ja yksi uuden testamentin eksegetiikan. Näiden tieteiden samoinkuin kaikkien muidenkin alalla voidaan tietysti esittää sekä harkittuja että harkitsemattomia mielipiteitä, eikä suinkaan sovi väittää, että meidän yliopistomme teologisilla luennoilla aina olisi saatu kuulla sanan varsinaisessa merkityksessä tieteellistä oppia, mutta ainakin kolme viimeistä ylempänä mainituista professorin viroista edustavat itsessään selvää tiedettä. Eksegetiikan eli raamatuntutkimuksen alalla on viime aikoina tehty paljon. On opittu tuntemaan ja ymmärtämään raamatun kokoonpanoa, sen lähteitä, sen teksteissä esiintyviä väärennyksiä y. m. Kirkkohistoriakin on tieteen haara, samoinkuin mikä muu osa historiaa tahansa. Dogmatiikan sekä käytännöllisen jumaluusopin professorinvirat lienevät etupäässä olemassa sen tehtävän takia, joka teologisella tiedekunnalla on pappien valmistamisessa, mutta sehän ei tee näidenkään virkojen haltijoille mahdottomaksi hoitaa opetustaan tieteellisessä hengessä.

Mitä tulee pappien valmistamiseen, jota silmälläpitäen opetus muuten onkin tiedekunnassa järjestetty, niin teologian ylioppilaat yliopistossa tosin suorittavat n. s. jumaluusopillisen päästötutkinnon, mutta sillä tutkinnolla he eivät vielä ilman muuta ole oikeutetut pääsemään pappisvirkoihin. Kirkkolaissa on säädettyä erilaisia opinnäytteitä kirkon omillekin viranomaisille, s. o. tuomiokapitulille, joka myöskin toimittaa nuorukaisten papeiksi vihkimisen.

2. Teologisen tiedekunnan toimintaa valtion kannalta arvosteltaessa on edelleen otettava huomioon, että valti-

35

olla ylläpitämällä sellaista tiedekuntaa on suuri vaikutus tulevien pappien henkiseen kehitykseen. Onko valtion syytä luopua tuosta vaikutusvallastaan? Mielestäni ei suinkaan ole yhdentekevää, minkälaiset ne hengelliset opettajat ovat, jotka kirkkoa tai muita uskonnollisia yhdyskuntia palvelevat. Eriuskolaislaissa vaaditaan eriuskolaisseurakuntain opettajilta vain hyvämäineisuutta, uskonnonvapauskomitean ehdotuksen mukaan, että he sitäpaitsi ovat kirjoitustaitoiset, jos heillä on oleva oikeus vihkiä avioliittoon. Nämä vaatimukset ovat tosiaankin minimaaliset, kun ajattelemme, että ne koskevat henkilöitä, joiden sanalla ja opetuksella on vaikutusta kansan katsantotapoihin. Uskonnonvapauden nimessä ei kuitenkaan enempää vaatimuksia ole voitu asettaa. Kuitenkin olisi valtion tai paremmin yhteiskunnan edun kannalta tärkeätä toimia niin, että henkilöt, joilla on senkaltainen luottamus kansan keskuudessa kuin asian laadun mukaisesti uskonnonopettajilla eli papeilla on, saisivat tarpeeksi sivistävää kasvatusta. Yhteiskunnan etuihin kuuluu varmasti kaikenlaatuisen, myöskin hengellisen ahdasmielisyyden ja itsekylläisyyden vastustaminen. Sellaiset ominaisuudet usein kyllä rehottavat uskonkiihkoisissa piireissä, muun muassa ja etenkin kaikenlaisten puolisivistyneiden taikka joka tapauksessa yksipuolisesti kasvatettujen saarnamiesten joukossa. Evankelis-luterisen kirkon papistoa on usein moitittu totisemman uskonnollisuuden puutteesta, eikä ole kiellettävissä, että kirkon keskuudessa on todellisia n. s. leipäpappeja. Mutta yksi kirkon papiston vahvoja puolia on epäilemättä sen verrattain monipuolinen sekä suhteellisen rauhalliselle ja tieteelliselle pohjalle rakennettu ammattikasvatus.

36

Ellei yliopistossamme ylläpidettäisi teologista tiedekuntaa, niin papit todennäköisesti tulisivat saamaan kasvatuksensa joissakin pappiskouluissa eli seminaareissa. Varmaankin papin uralle antautuvilla nuorilla miehillä sellaisissa laitoksissa ei olisi sitä mahdollisuutta saada ennakkoluulotonta käsitystä todellisuudesta kuin yliopistossa. Yksin seurustelu muidenkin tiedekuntien ylioppilaiden kanssa, niin, koko se henkinen ilmapiiri, jossa yliopistossa eletään, on omiansa terveellisellä tavalla rikastuttamaan papeiksi aikovien maailmankatsomusta. Ja mikä ennen kaikkea on tärkeätä: opettajain paikat teologisessa tiedekunnassa täytetään niinkuin muutenkin yliopistossa tieteellisten ansioiden eikä opettajiksi pyrkivien hartausmäärän tai muiden sellaisten perusteiden mukaan. Siitä seuraa, että teologinen tiedekunta aina edustaa verrattain vapaata ja asiallista suuntaa uskonnollisissa kysymyksissä. Niinpä kuuleekin joskus kerrottavan, miten ahdasmielisemmissä pappispiireissä teologian professorit ovat »pakanoiden kirjoissa».

Tietystikin opetus teologisessa tiedekunnassa on evankelis-luterista. Tunnustuksetonta se ei millään lailla voisi olla, sillä silloin varmaankin tiedekunta lakkaisi olemasta kirkon opettajiksi pyrkivien korkeakouluna ja samalla lakkaisi kokonaan.

Mutta jos niin joskus kävisi, silloin saisimme sijaan pappisseminaarin, jonka opettajakunta asetettaisiin teologisten enemmän kuin tieteellisten näkökohtien

mukaan. Opetus ja sen henki kävisi perin toisenlaiseksi kuin yliopistossa. Me saisimme pappeja, joiden kyky käsittää tervettä kritiikkiä ja tieteellistä ajattelemista arveluttavasti nykyisestään heikkenisi. Ja sellaisten

37

käsiin olisi annettava vaikutukseltaan kansaan niin tärkeät toimet kuin evankelis-luterisen kirkon pappisvirat ovat! Etenkin katolisissa maissa, nimenomaan juuri Ranskassakin, on saatu kokemusta siitä, kuinka ahdasmielinen, uskonkiihkoinen pappien kasvatus kykenee niistä tekemään kaikelle edistykselle ja vapaamielisyydelle sokeita henkilöitä. Mutta ennakkoluuloista olisi ajatella, että yksipuolinen protestanttinen pappiskasvatus olisi tällaisille seurauksille vaaraton.

Tuskin on tarvis tämän jälkeen tehdä kysymystä, kumpi vaihtopuoli yhteiskunnan kannalta on parempi.

3. Mutta, kysytään, kuinka käy valtion kehitetyn tunnustuksettomuuden? Sittenkin siis tahdotaan, että valtio ylläpitää erityistä oppia erityisessä yliopiston tiedekunnassa! Niinpä niin, mutta se ei vielä tiedä valtion tunnustuksellisuuden hyväksymistä. Tarkkaavainen lukija on huomannut sen tarkoituksen, joka kirjoittajan mielestä valtiolla tulee olla. Valtio ei suinkaan opin vuoksi ylläpidä sanottua tiedekuntaa, vaan siitä syystä, että se kahdesta vaihtopuolesta maallisia etuja silmälläpitäen laskee itsellään olevan ensimmäisestä hyötyä. Valtion menettely johtuu pikemmin halusta vastustaa liiasta uskonkiihkoisuudesta johtuvia turmiollisia seurauksia.

Itse asiassa voisi ajatella mahdolliseksi, että valtio ottaisi osaa muidenkin uskonnollisten suuntien papiston kasvatukseen kustantamiseen. Mutta toistaiseksi eriuskolaisilla Suomessa on siksi pieni merkitys, että sellainen menettely suuremmissa määrässä ei voi tulla kysymykseen. Mikäli meille ilmestyisi metodistisia tai muita pappiskouluja, voisi niille valtioapua ajatella an-

38

nettavaksi, jos valtio samalla ymmärtäisi itselleen pidättää jotakin vaikutusta sellaisissa kouluissa annettavan opetuksen suhteen.

VI. Uskonnonopetus

1. Varsin usein kuulee lausuttavan, että valtion ja kirkon ero meillä oikeastaan kärjistyy kysymykseen uskonnonopetuksen poistamisesta kouluista. Saattaakin tuntua siltä, koska luterisuuden valta-asema maassamme kenties parhaiten tulee näkyviin siitä, että sen mukainen uskonoppi on oppiaineena kouluissa. Jos pidämme käsitteet selvinä, on asianlaita kuitenkin niin, että kirkon ja valtion ero tietää jotakin ihan toista kuin uskonnonopetuksen poistaminen. Maamme oppilaitokset ovat nykyään kirkosta riippumattomat, samoin niiden oppisuunnitelmat. Kirkko on erityinen järjestö, ja sen suhde valtioon ei muuttuisi, vaikka uskonnonopetus kouluista poistettaisiin. Toiselta puolen kirkko voitaisiin tehdä valtiosta riippumattomaksi, mutta uskonnonopetus kouluissa silti tehokkaammaksi.

Mutta toinen asia on se, että valtion tunnustuksellisuus suuresti ilmenee juuri siitä uskonnonopetuksesta, jota valtion kouluissa tarjotaan. Sen käsityksen, että valtion tehtävänä ei ole ylläpitää mitään erityistä positiivista uskontoa, onkin katsottu johtavan siihen, että uskonnonopetus olisi poistettava kouluista, oikeammin sanoen niistä kouluista, jotka kokonaan tai melkein kokonaan ovat valtion omia tai sen hallinnon alaisia laitoksia. Kaikkia yksityisiä oppilaitoksia tämä tietysti ei koske.

Asia ei ole kuitenkaan niin yksinkertainen, kuin sel-

39

vän teorian soveltamisen todellisuuteen luulisi olevan. Sen yhteydessä on näet otettava huomioon tärkeitä käytännöllisiä näkökohtia.

2. Ennen kaikkea on muistettava, että uskonnonopetuksella on suuri tietopuolinen merkityksensä. Koulujen tehtävänä on antaa oppilaille mahdollisimman tukeva tietopuolinen henkinen pääoma heidän vastaista toimintaansa ja kehitystänsä varten. Siitä syystä lukusuunnitelmat on koetettu tehdä tarpeeksi monipuolisiksi. Luetaan eläin- ja kasvitiedettä, fysiikkaa, kemiaa, historiaa y. m. Ellei meillä Suomessa olisi niin onnettomat kieliolot, joiden takia tavattoman paljon tunteja on uhrattava kahden itsessään verraten toisarvoisen kielen oppimiseen, niin varmaankin oppilaittemme henkinen näköpiiri heidän koulusta päästessään olisi tuntuvasti avarampi kuin nyt. Mutta se tulisi nykyisestäänkin paljon rajoitetummaksi, jos uskonto jäisi olemaan »terra incognita» (tuntematon maa) oppilaille. Sanotaan, että he kotonaan voivat saada tarpeellista uskonnonopetusta. Mutta saavatko he? Epäilemättä useissa kodeissa pidetään hartaushetkiä, joskus varmaan henkisesti kantavuudeltaan perin yksinkertaisen yksinkertaisia. Tässä ei kuitenkaan sellaisista ole puhetta eikä tarvetta, vaan oikeasta opetuksesta. Ja sitä säännöllisesti ei anneta kodeissa. Mutta kuitenkin uskonto on tärkeä, niin, perustava ilmiö sekä historiassa että nykyaikaisessa kulttuurielämässä yleensä. Uskonnonopetuksen puutteessa tulevan kansalaisen edellytykset ymmärtää keskiajan sivistyselämää, uskonpuhdistuksen aikaisia

tapahtumia taikkapa myöhemmänkin ajan henkisiä virtauksia, joilla on uskonnollinen tausta, jäisivät kovin vaillinaisiksi. Itse raamattukin jäisi hänelle

40

kukaties verrattain tuntemattomaksi kirjaksi, ja kuitenkin ovat kaikkien kristittyjen kansojen kirjallisuus ja sivistys ammentaneet siitä lähteestä. Mutta koulussa oppilas ei vaan saisi tietoja sen kirjan sisällyksestä ja merkityksestä! Oman kansamme uskonnollista elämää, Paavo Ruotsalaista ja pietismää hän ei saisi oppia käsittämään! Tämä kuvaus voi tuntua liioitellulta. Oppilaat voivat kenties omin voimin tehdä havaintoja ja saavuttaa tietoa. Mutta niin otaksuen olemme samalla joutuneet tunnustamaan, että nuo tiedot, tuo oppi on välttämätön. Ja jos niin on, niin miksikä ei koululle anneta edelleen tehtäväksi siitäkin opetuksesta, kuten muusta, huolta pitämään?

Huolimatta siitä, että joissakuissa muissa maissa, kuten esim. Ranskassa vuodesta 1886 ja Hollannissa vuodesta 1857, valtion tunnustuksettomuuden nimessä ei uskonnonopetusta anneta valtion kouluissa, tuntuu näin ollen olevan painavia syitä sen käsityksen puolella, että uskonnonopetus on kouluissa säilytettävä. Minkälaisena tai missä muodossa, se on tietysti toinen asia. Oppilaiden tietopuolisen kasvatuksen kannalta on mielestäni tarpeen, että oppilaat saavat käsityksen uskonnoista yleensä, myöskin muista kuin kristitystä. Mutta erittäinkin olisi edelleen pidettävä silmällä, että oppilaat tutustuvat raamatun sisältöön, kirkkohistoriaan, tärkeimpiin kristinuskon lahkoihin, ennen kaikkea evankelis-luteriseen oppiin, mutta myöskin muihin Suomessa esiintyviin uskonnollisiin virtauksiin.

Näin ollen: Mitä on meillä jällellä siitä teoriasta, että valtion tulee olla tunnustukseton? On toki paljonkin. Ainakin jos uskonnonopetuksen tarkoitus tehdään näin tietopuoliseksi. Sillä silloinhan ei olisikaan kysy-

41

mys minkään erityisen uskonnollisen katsantotavan istuttamisesta oppilaihin. Nykyisestä asiaintilasta on ero suuri, se tietäisi uskonnonopetuksen tekemisen tunnustuksettomaksi, jommoinen se lienee ainakin valtion kouluissa Englannissa.

3. Kuten näkyy olemme joutuneet puhtaasti pedagogisten kysymysten alalle, nim. harkitsemaan uskonnonopetuksen laatua.

Oikeastaan on tunnustuksetonta uskonnonopetusta vastaan tehty kaksi huomautusta: 1:ksi) se on mahdoton, koska kukaan ei voi uskontoa opettaa sillä tavoin, ettei hänen oma käsityksensä opetuksessa kuultaisi läpi; 2:ksi) se on kelvoton, sillä uskonnonopetuksen tehtävä ei ole yksinomaan tietopuolinen, vaan ensi sijassakin siveellisesti kasvattava. Tunnustukseton uskonnonopetus muodostuu laihaksi ja

kuivaksi, jotavastoin opetus vasta silloin voi olla tehokas ja mieliin vaikuttava, kun opettaja saa oppilaita johdattaa johonkin määrättyyn uskonnolliseen katsantotapaan.

Ensimmäinen näistä muistutuksista on tavallaan oikea, mutta silti siinä piilee hyvä annos sofismia. Tuskin mitään opetusta voi näet antaa opettajan persoonallisen käsityksen siihen vaikuttamatta. Luonnontieteidenkin, mutta etenkin historian ja äidinkielen tai kirjallisuuden opetuksessa tämä on ilmeistä. Eikä se itsessään niin vahingollista lienekään. Oppilaat saavat päinvastoin sen kautta eheämmän käsityksen opetusaineesta. Uskonnonopetuksessa, pyritköönkönpä kuinka suureen tunnustuksettomuuteen tahansa, on asianlaita sama. Mutta joskin ehdoton tunnustuksettomuus, puolueettomuus, on mahdoton saavuttaa, niin on tarkoitukseltaan tunnustukseton opetus laadultaan kuitenkin jotakin var-

42

sin toista kuin vartavasten evankelis-luteriseksi tarkoitettu nykyinen uskonnonopetuksemme. Ero on niin suurikin, että uskonnonopetuksen muodostaminen tunnustuksettomaksi olisi kauas tähtäävä muutos. Yritykset siihen suuntaan tuottaisivat epäilemättä paljon vaikeuksia. Opetuksen suunnitelmasta sekä oppikirjoista olisi alettava. Mutta yksityiskohdat sikseen. Jos itse aate saavuttaa tunnustusta, niin on myöhempi kysymys ryhtyä keinoihin sen käytäntöön soveltamiseksi. Ennen kaikkea on tietenkin pidettävä silmällä, että opetuksen arvo ei vain teoriassa vaan todellisuudessa muutoksesta lisääntyy eikä vähene.

Toinen muistutus on vaikeampi torjua. Sillä on perin pulmallista mennä todistamaan, mikä opetus on kasvattavan vaikutuksensa puolesta hyvä ja mikä huono. Senlaatuiset kysymykset ovat kasvatustieteellisiä riitakysymyksiä, joista itsekullakin tahtoo olla omat mielipiteensä. On väitetty, että Alankomaissa, joissa tunnustuksetonta opetusta on koeteltu, kokemus ei sanotulle opetukselle ollut edullinen, ja onhan totta, että tyytymättömyys siellä aikaansai sen, että v. 1857 uskonnonopetus kouluista kokonaan poistettiin. Mutta Englannissa on v:sta 1870 asti valtion kouluissa annettu tunnustuksetonta uskonnonopetusta, ja siellä kokemus tästä opetuksesta ei näy olleen yhtä huono, koska vapaamieliset vaativat (n. s. Birrellin koululaki), että valtion avustusta nauttivissa yksityiskouluissakin opetus olisi tehtävä tunnustuksettomaksi. Luonnollisesti uskovaisissa piireissä tunnustuksetonta uskonnonopetusta ei yhtä suopein silmin katsota kuin tunnustuksellista. Sentähden siihen kohdistetut moitteet alun pitäen on otettava kritiikillä vastaan.

43

Opetuksen vaikutus riippuu muuten monesta seikasta, paljon m. m. opettajan ominaisuuksista. On opettajia, jotka siihen määrin, usein vastoin oppilaittenkin arvostelukykä, antavat opetuksen tunnustuksellisen laadun tulla aina ja kaikkialla näkyviin, että opetuksella on kaikkea muuta kuin ylentävä vaikutus.

Kasvatus kokonansa, koulunopetus muissakin aineissa kuin uskonnossa, on omiansa syventämään tulevien kansalaisten henkistä elämää. Luullakseni on hyvin moneen uskonnollisestakin kodista lähteneeseen oppilaaseen nähden erehdystä luulla, että nykyinen uskonnonopetus tässä suhteessa todellisuudessa tekee enemmän kuin muiden aineiden opetus. Lukuisilla koulua käyneillä lienee se kokemus, että niin ei ole ollut laita.

Näin ollen, ja kun on valtion tarkoituksiin kuulumatonta kasvattaa lapsia johonkin määrättyyn uskonnolliseen käsityskantaan, tulee väkisinkin ajatelleeksi, että meilläkin uskonnonopetus voitaisiin kehittää tunnustuksettomaan suuntaan. Silloin ne monet muistutukset, joita kuulee tehtävän uskonnonopetuksen tunnustuksellista ahtautta kohtaan, toivottavasti kadottaisivat pohjan. Nykyinen uskonnonopetus herättää usein oppilaissa vastustushalua, joka menee liiallisuuksiin, ja siten se suorastaan vahingoittaa oppilaiden edellytyksiä oikein ymmärtää uskonnollisia ilmiöitä. Toivottavasti vähemmän ahtaissa rajoissa liikkuva uskonnonopetus olisi omiansa syventämään ja tasoittamaan oppilaiden uskonnollisia katsantotapoja. Emme kylläkään salaa, että tunnustuksettomallakin uskonnonopetuksella on vaikeuksia. Sekin asettaa suuria vaatimuksia opettajalle ja voi kehnon opettajan käsissä muodostua ylimalkaiseksi sekä vaikeatajuiseksi. Jos

44

tahtoisimme, että esim. opetuksessa Jumalasta ja Kristuksesta oppilaille itselleen jo alaluokilla on jätettävä mietittäväksi, onko noiden nimien takana mitään todellista vai eikö, niin saattaa opetus muodostua perin sulattamattomaksi. Siitä syystä on luultavasti, ainakin ala- ja keskiluokilla, tarpeellista, että opettaja sittenkin pedagogisista syistä antaa yleisten uskonnollisten käsitteiden käydä jotakuinkin täydestä. Mutta onhan niin, että vasta yläluokilla opetuksen varsinainen luonto, tunnustuksellinen tai tunnustukseton, tulee näkyviin. Mielestäni tunnustuksettoman opetuksen pääominaisuutena on, että opetuksesta kaikki suoranainen vetoaminen uskomiseen poistetaan. Ei olisi totena esitettävä, että Kristus oli se henkilö, jonka tuloa vanhassa testamentissa oli ennustettu. Muista uskonnoista, esim. muhamettilaisuudesta tai juutalaisuudesta, olisi puhuttava asiallisesti sekä tarpeellisella lämmöllä ja ymmärtämyksellä. Etsittäköön mitä niissä on oleellista. Roomalais-katolisesta uskonnosta ei olisi annettava sitä irvikuvaa, joka nykyään annetaan. Uskontoja ei olisi verrattava siinä mielessä, että yksi on ainoa autuaaksi tekevä, muut eivät.

Mutta vielä kerran: Yksityiskohtia emme nyt kaipaa. Uskonnonopetus, jonka tarkoituksena ei ole istuttaa oppilaisiin määrättyä uskonnollista katsantotapaa, on käsittääkseni mahdollinen. Tarpeellisella älyllä suunniteltuna se todennäköisesti sekä tietopuolisen että siveellisen kasvatuksen kannalta sitäpaitsi on parempi kuin nykyinen.

Uskonnonvapauden nimessä on ehdotettu, että evankelis-luterista oppia tunnustamattomat oppilaat erinäisillä ehdoilla vapautettaisiin uskonnonopetuksesta.

45

Tämä on periaatteellisesti epäilyttävää. Valtion on annettava sellaista opetusta, että kaikki voivat olla mukana sitä nauttimassa. Ehdotuksemme mukaan se olisikin mahdollista.

VII. Pyhä- ja lepopäivät

1. Evankelis-luterisen kirkon pyhäpäivät ovat yleisen lain nojalla kaikille maan kansalaisille lepopäiviksi säädetty. Niiden lukumäärä on, paitsi sunnuntaipäiviä ja sunnuntaipäiville sattuvia, kaikkiaan kymmenen vuodessa. Yleisen rikoslain 41 luvussa kielletään semmoisena päivänä tekemästä käsi- tahi muuta työtä, jonka sopii tuonnemmaksi jättää, ja jota ei tehdä omaksi tahi toisen hätätarpeeksi. Rihkamakauppaa ei saa harjoittaa, puodit on pidettävä suljettuina, torikauppa on kielletty. Jos rikos on sapattina tehty, katsotaan se seikka raskauttavaksi asianhaaraksi. Nämä määräykset koskevat kaikkia kansalaisia, uskontunnuksesta riippumatta; n. s. eriuskolaislain mukaan ne nimenomaan ulottuvat sellaisiinkin eriuskolaisiin, jotka eivät asianomaisia päiviä pidä pyhinä.

Nämä määräykset ovat epäilemättä nekin ilmauksena valtion tunnustuksellisuudesta. Asialliselta sisällykseltään ne ovat perin kohtuuttomat, eikä niillä tunnu periaatteellisen hyljättävyytensä vastapainoksi olevan käytännöllisiäkään, »reaalipolitiikalla» puolustettavia etuja saavutettavana. Niin, luulisipa tuollaisesta pakosta olevan perin vähän hyötyä uskonnollekin. Turha on myöskin vedota siihen vahinkoon, joka kirkkoon kuuluvalla liikemiehelle saattaa koitua siitä,

46

että hänen kirkkoon kuulumaton kilpailijansa kukaties tulee harjoittamaan liikettään pyhinäkin. Se on hänen yksityinen asiansa. Jos valtion olisi tällaisia näkökohtia noudatettava, niin voisi kohtuuden nimessä vaatia, että eri lahkokuntienkin pyhäpäivät julistetaan yleisiksi.

Tämä kaikki ei kuitenkaan merkitse, että valtion olisi luovuttava kaikista julkisista lepo- ja juhlapäivistä. Valtion vain ei ole kuljettava kirkon talutusnuorassa niitä määrättäessä. Mutta varmaankaan ei olisi onnellista tässä sovelluttaa rajattoman vapaamielisyyden periaatetta ja sallia kansalaisten harjoittaa laillisia elinkeinojaan milloin hyväksi näkevät. Sillä siitä olisi yhteiskunnan vahingoksi todennäköisesti seurauksena, että lepopäivät kokonaan tai perin suuressa määrin joutuisivat pois käytännöstä. Aineelliset edut sen vaikuttaisivat.

On sekä terveydellisiä syitä että siveellistä ja henkistä edistystä tarkoittavia näkökohtia, jotka puhuvat säännöllisten lepopäivien puolesta. Jätettäkööt ne lukijan itsensä lähemmin punnittaviksi. Samoin kuin työväensuojelulainsäädännössä tehdään rajoituksia yksilön vapautteen käyttöä aikaansa, on paikallaan tässäkin niin menetellä.

Niinmuodoin olisi sunnuntaipäivä, siitä riippumattakin mikä uskonnollinen merkitys sillä on, säilytettävä. Yhden lepopäivän viikossa ihminen tarvitsee. Muhamettilaiset, juutalaiset, adventistit y. m., jotka eivät katso sunnuntaipäivää lepopäiväkseen, eivät toki sellaisen lepopäivän tarpeellisuutta kiellä. Yhteiskunnan kannalta katsoen on tietävästi itsessään yhdentekevä, mikä viikonpäivä lepopäiväksi määrätään, mutta historialliset seikat, sekä kotimaassa että muualla Euroopassa vakaan-

47

tunut tapa, edelleen se seikka, että suurin osa maamme väestöä on tottunut pitämään sunnuntaipäivää uskonnollisessakin suhteessa pyhäpäivänä, tekevät epäilykset päivän valitsemisen suhteen mahdottomiksi.

2. Entä muut pyhäpäivät! Olisivatko ne poistettavat? Ne näkökohdat, jotka puhuvat säännöllisesti joka viikko uudistuvan lepopäivän puolesta, eivät kelpaa yleisten ylimääräisten juhla- ja lepopäivien tarpeellisuuden todistamiseksi. Jos sellaisia päiviä on säilytettävä, ovat syyt etsittävät toisaalta. Mielestäni riippuu paljon siitä, minkä merkityksen yleensä olemme taipuvaiset antamaan erityisille juhlapäiville. Ajattellessamme asiata yksilöiden kannalta on tunnustettava, että ainakin eurooppalaisessa kulttuuripiirissä on tapana juhlallisesti viettää erityisiä päiviä, joilla yksilöiden elämässä on merkitystä tai joille annetaan merkitystä: syntymä ja nimipäiviä, häpäiviä, hopea- ja kultahäitä, lasten ristiäisiä tai syntymäjuhlia, j. n. e. Ihmisten tarve joskus muulloinkin kuin viikon säännöllisinä lepopäivinä heittää työnsä ja omistaa päivänsä vapaalle toiminnalle taikka juhlimiseen on niinmuodoin juurtunut ja olennainen. Kysymys on vain siitä, onko valtion otettava varteensa tuo ihmislousteessa oleva tarve ja onko olemassa päiviä, jotka koko kansakunnan nimessä saattaisi juhlapäiviksi säätää. Epäilemättä voi olla paljon oikeutusta sillä käsityksellä, ettei valtion tulisi tällaisiin asioihin kajota. Niinpä esim. Englannissa, jossa kuitenkin vallitsee valtiokirkkojärjestelmä, ei tuollaisia yleisiä valtion säätämiä juhla- tai pyhäpäiviä liene. Onkin varmaan mahdotonta keksiä sellaisia päiviä, joiden merkitys olisi kansakunnan jok'ikisestä jäsenestä ilmeinen. Edelleen on selvää, että

48

lainsäädännön joka tapauksessa on tässä suhteessa meneteltävä perin säästävästi, sillä yksikin ylimääräinen lepopäivä tietää, jos kansan kukkaroa ajattelemme, miljoonain markkain vahinkoa. Niinpä tosiaankin sellainen uskonnollisten ja keisarillisten juhlapäivien runsaus kuin esim. Venäjällä on suorastansa kansallisonnettomuus.

Ei kuitenkaan liene syytä kerrassaan poistaa yleisiä juhla- ja lepopäiviä. Vuosisataisilla traditsioneilla on toki myönnettävä olevan merkitystä niilläkin, semminkin kun me vietämme juhlapäiviä, jotka uskontunnuksesta riippumatta ovat siihen määrin saavuttaneet kansan suosion, että niitä voi katsoa yhtä paljon ja enemmänkin koko kansakunnan omistamiksi kuin kirkon juhlapäiviksi. Nykyisistä yleisistä juhlapäivistä on mielestäni ainakin kaksi, joiden viettäminen on niin juurtunut, ettei niiden pysyttämistä yleisinä pitäisi olla vaikea puolustaa, nim. joulu ja juhannus. Joulu on lasten ja talven suuri juhla. Sen viettämiseen pitäisi kaikkien voida mielihyvällä ottaa osaa. Tällä juhlalla on suuri uskonnollinen merkityksensä, mutta samalla se on niin yleisinhimillisesti kansanomaisen, että uskonnonvihollisuudesta johtuva vastenmielisyys sitä vastaan on katsottava ahdasmielisyysdeksi, jolle lainsäädännön ei tarvitse kumartua. Juhannuksen uskonnollinen merkitys on pieni, eikä päivää kaikkialla – ei esim. Saksassa – pyhäpäivänä pidetäkään. Mutta se on meillä samoin kuin muualla pohjoismaissa saavuttanut kansan suosion. Se on pohjolan valoisin kesän juhla kokkotuliseen ja iloisine leikkeineen.

Kolmas nykyisistä pyhistä, jonka säilyttäminen voi olla puolustettava joskaan ei niin hyvillä syillä kuin

49

yllämainittujen, on pääsiäinen, johon paitsi sunnuntaiksi sattuvaa pääsiäispäivää olennaisesti kuuluu pitkäperjantai. Pääsiäinen on tosin pääasialliselta merkitykseltään yleisessä tajunnassa pysynyt uskonnollisena juhlana, mutta sillä on kansojen ja kansamme henkisessä elämässä ollut tärkeä sija. Sen kulttuurihistoriallinen merkitys on suuri. Näistä syistä voisi pääsiäisperjantainkin pysyttämistä yleisenä lepopäivänä katsoa luonnolliseksi.

Muut seitsemän pyhäpäivää, s. o. uudenvuodenpäivä, loppiainen, Maarian ilmestyksen päivä, toinen pääsiäispäivä, helatorstai, toinen helluntaipäivä ja toinen jonlupäivä, olisivat syystä poistettavat valtion yleisten juhla- ja lepopäivien joukosta. Niillä on näet pelkästään rajoitettu suurempi tai pienempi, joillakuilla perin vähäpätöinenkin uskonnollinen merkityksensä. Tosin näidenkin pyhäpäivien viettäminen on säilynyt vanhoilta ajoilta, mutta yleisinhimillisemmältä kannalta ne eivät ole kansanomaisia. Niiden merkitys ei millään tavoin ulotu kirkkoon ja joihinkin uskonlahkoihin kuulumattomiin kansalaisiin.

Olemme täten, lähtien siltä kannalta, että jotkut säästären valitut yleiset lepo- ja juhlapäivät puolustavat paikkaansa, mutta samalla katsoen oikeaksi, että valtio ei niiden valinnassa pidä kirkon tarkoituksia ilman muuta ominaan, tulleet siihen tulokseen, että ainakin seitsemän pyhää on poistettava. Tuntuva vähennys! Voipi tosin ajatella mahdolliseksi, että uusia juhlapäiviä, joilla on yleisesti kansallinen merkitys, syntyy. Sellaisia ei kuitenkaan pidä etsiä. Keinotekoiset suomalaisuuden tai ruotsalaisuuden päivät eivät kelpaa. Yhteiskunnassa syntyneet tai syntyvät traditsionit ovat parhaimpana johtotähtenä valtion lainsäädännölle.

50

3. Ehdotus eräiden pyhien poistamisesta ei tietysti tässä kirjoituksessa merkitse muuta kuin että valtion ei olisi rikoslain avulla säädettävä niitä kaikille kansalaisille noudatettaviksi. Sitävastoin voivat yksityiset uskontokunnat pitää pyhiä mielensä mukaan. Niinmuodoin poistettaviksi ehdotetut pyhäpäivät saattaisivat kirkon ylläpitäminä säilyä niiden keskuudessa, jotka kirkkoon kuuluvat. Tämä asia on tärkeä panna merkille etenkin niiden, jotka pelkäävät suuria käytännölliseen elämään ulottuvia mullistuksia. Todennäköisesti tuo pyhien poistaminen ei tuottaisi paljon näkyvää muutosta käytännölliseen elämään. Siksi valtava osa Suomen asukkaista varmaankin uskonnonvapauden aikaansaatuakin on edelleen lukeutuva kirkkoon.

Joku kysyy: Onko siis tarkoituksena, että valtio omissa laitoksissaan, virastoissaan, työpaikoissaan lakkaa sallimasta palveluksessaan oleville henkilöille lepoa noina poistettavina pyhäpäivinä? Luulisi vastauksen täytyvän olla myöntävän ja epäilemättä valtion etuihin kuuluisikin, että työt ovat käynnissä kaikkina päivinä, paitsi valtion omina lepo- ja juhlapäivinä. Mutta kuitenkin on seikka, joka tekee, että ehdotetut muutokset pyhäpäivälainsäädäntöön kenties eivät hetikohta johtaisi tähän. Suhteessaan virkamiehiinsä on valtio työnantaja. Se on samassa asemassa kuin muut työnantajat. Ei ole sanottu että yksityinen työnantaja tunnustuksettomuudestaan, niin, uskontoa kohtaan tuntemastaan vihamielisyydestä huolimatta saa sellaista työväkeä, joka suostuu olemaan työssä kirkon pyhinä. Valtiollekin se voi tuottaa vaikeuksia. Niinpä on mahdollista, että valtio itse, työnantajana työnantajien joukossa, on pakotettu edelleen pitämään kirkon pyhiä

51

lepopäivinä. Tämä ei vielä merkitse liittoa valtion ja kirkon välillä, kunhan valtio ei lainsäädännössään velvoita muita työnantajia ja työntekijöitä menettelemään samoin.

VIII. Jälkikatsaus

Esitys tässä kirjasessa perustuu kokonaan siihen käsitykseen, että uskonto olemukseltaan on hengen tuote, joka kuuluu yksilöille ja vapaille yhdistyksille. Uskonnollinen elämä olisi käsitykseni mukaan jätettävä niiden aloitteesta ja harrastuksesta riippuvaksi. Käytännössä on kuitenkin niin, että valtio ei kokonaan voi olla huomioonottamatta sitä seikkaa, että uskontoja ja uskonnollista elämää on olemassa. Niin, lieneepä tästäkin kirjasesta käynyt selville, että joissakin suhteissa valtion suhtautuminen uskonnolliseen elämään voi sisällykseltään perustua siihen arvonantoon, joka uskonnolliselle elämälle yleensä, eri uskonnollisille suunnille ja kirkkokunnille annetaan. Etenkin on arvostelu välttämätön silloin, kun on kysymys kirkkokuntien avustamisesta.

Omasta puolestani olen pitkin matkaa koettanut pysytellä varsinaisen arvostelun ulkopuolella. Korkeintaan voi sanoa, että olen edellyttänyt hyvää, tunnustusta antavaa arvostelua kirkosta. Se edellytys onkin tässä ollut välttämätön, sillä päinvastaiselta kannalta katsoen ei olisi tarvittu näinkään seikkaperäistä esitystä valtion ja kirkon suhteista toisiinsa. Jos evankelisluterinen kirkko edustaa jotakin itsessään vahingollista ja vastustettavaa, silloin se seikka yksin riittää perus-

52

teluksi vaatimukselle, että valtion on herettävä pitämästä kirkkoa siipiensä suojassa.

Kirjamme päätarkoituksena on ollut osoittaa, minkälaisia asioita kysymys valtion ja uskonnon suhteista toisiinsa koskee sekä miltä näkökohdilta näitä suhteita on arvosteltava. Monessa katsannossa uskontolainsäädäntö kaipaa nykyisestään kehitystä. Valtion ja kirkon yhä jatkuva yhteys sekä valtion tunnustuksellisuus, jotka eri lainsäädännön ja valtioneuvoston aloilla ilmenevät, ovat nähdäkseni jätteitä menneiltä ajoilta, siten historiallisesti selitettäviä ilmiöitä, mutta sellaisia, jotka katsantotapojen kehitys jo on sivuuttanut. En epäile, että Suomessakin valtiolaitos ennemmin tai myöhemmin on oleva tunnustukseton. Kysymys on vain ajasta samoin kuin menettelytavoista. Liian äkinäiset uudistukset eivät tällä alalla yhtä vähän kuin muillakaan ole paikallaan, sellaiset saattavat vain aikaansaada taantumusta. Todellisia oloja on pidettävä silmällä, vaikka uudistuksiinkin pyritään. Toivottavasti lukija on havainnut, että kirjoittaja on niin koettanut menetellä. Ne tulokset, joihin olemme tulleet, ovat lyhyesti seuraavat.

1. Kirkko on vapautettava valtion holhouksen alaisuudesta, mutta vasta sen jälkeen kun uskonnonvapaus on saavutettu. Valtio on vapautettava kirkon uskonnonhoitoa ja sisäisiä asioita koskevasta lainsäädännöstä, mutta voi edelleen taloudellisesti kirkkoa avustaa, riippuen siitä arvosta, jonka se kirkolle antaa ja johon kysymykseen ei tässä ole kosketeltu.
2. Teologinen tiedekunta on sängen hyödyllinen laitos ja niinmuodoin toistaiseksi säilytettävä.
3. Uskonnonopetus on pakollisena aineena kouluissa säilytettävä, ehdolla, että se kehitetään tunnustuksettomaan suuntaan.
4. Sunnuntaipyhät ovat lepopäivinä säilytettävät. Muiden tunnustuksellisten pyhäpäivien pakollisuus on yleensä poistettava, paitsi kahden tai kolmen, jotka voidaan historiallisista syistä ja huomaavaisuudesta kansan enemmistön uskontoa kohtaan yhteiskunnan yleisinä lepo- tai juhlapäivinä säilyttää.